

DUNAKESZI HELYTÖRTÉNETI SZEMLE

Dunakeszi - Alag Helyismereti Lapja

SZERKESZTŐSÉG: KÖLCSEY FERENC VÁROSI KÖNYVTÁR
DUNAKESZI, KOSSUTH LAJOS U. 6.

FELELŐS SZERKESZTŐ:
LÓRINCZ RÓBERT

MEGJELNIK ÉVENTE HÁROMSZOR
KIADJA A KÖLCSEY FERENC VÁROSI KÖNYVTÁR

Az Alagi Sport Club zászlószentelése

1925. augusztus 30-án levente- és tűzoltó-gyakorlatokkal, atlétikai versenyekkel és labdarúgó-mérkőzéssel egybekötött zászlószentelést tartottak Alagon. Az 1914-ben alakult Alagi Sport Club és a község előjárósága abból az alkalomból szervezte rendezvényt, hogy az egyesület labdarúgócsapata megnyerte a Közép-magyarországi Labdarúgó Alsövetségi másodosztályú bajnokságát. A zászlóanyai tisztséget és az ünnep védnökségét gróf Pejácsevich Albertné Almássy Mária vállalta.

Az egész napos program délelőtt tíz órakor tábori misével vette kezdetét a sportpályán. A délután két órakor kezdődő sportesemények mintegy háromezer főnyi kö-

zönség előtt zajlottak. A bemutatók és az atlétikai verseny után fölszentelték az ASC gyönyörű selyemzászlaját. (A fotón – melyet a Tolnai Világlapja közölt – a zászlószentelés látható, középen Pejácsevich grófnő.) Végül az Alagi SC a Váci AC csapatával barátságos mérkőzést játszott, amelyet az alagiak nyertek meg 3:1 arányban. Este nyolc órakor 250 terítékes bankettel, majd táncmulatsággal zárult a program a Magyar Lovaregylet szállójának, a Pavilonnak helyiségeiben. A kitűnően sikerült ünnepség főszervezője dr. Klekner Mihály ügyvéd, az Alagi SC elnöke volt.

(a szerkesztő)

TARTALOM:

Az Alagi Sport Club zászlószentelése 1

LŐRINCZ Róbert

Liszt Ferenc tanítványa Alagon ...2

ÚJHÁZY György

Búcsú4

ZELK Zoltán

Tartuffe a főműhelyben5

VARGA István József

Az Alag-Dunakeszi Református

Egyház története 3. rész 6

ASZTALOS Mihály

Tisztelet a hősöknek11

KATONA M. István

Alagtól Dunakesziig12

KOLLÁR Albin

Három küzdelmes esztendő14

KOLLÁR Albin

Emlékkép a 90 éve alapított
dunakeszi-alagi polgári iskola
utolsó tanévéből 16

SZÁMUNK SZERZŐI:

ASZTALOS Mihály

KATONA M. István - újságíró

KOLLÁR Albin - címzetes

igazgató, Dunakeszi díszpolgára

LŐRINCZ Róbert - könyvtáros

ÚJHÁZY György - író

VARGA István József - református
presbiter

ZELK Zoltán - költő, író

DUNAKESZI HELYTÖRTÉNETI
SZEMLE

Dunakeszi-Alag Helyismereti Lapja

Megjelenik évente háromszor,

1000 példányban

Alapító szerkesztők:

Csoma Attila és Lőrincz Róbert

Felelős szerkesztő:

Lőrincz Róbert

Kiadja: Kölcsey Ferenc Városi Könyvtár

Dunakeszi, Kossuth Lajos u. 6.

Felelős kiadó: Lőrincz Róbert

Nyomdai előkészítés:

Preysing Frigyes

Nyomda: Raszter Nyomda Kft.,

Budapest, Gyöngyösi u. 89.

ISSN 1789-9230

E-mail: szemle@mail.dkvk.hu

A lap megjelenését támogatja

Dunakeszi Város Önkormányzata

LŐRINCZ RÓBERT

Liszt Ferenc tanítványa Alagon

Zaphiry Heléna zongoraművésznő és férje, Nagy Géza régész alagi évei

„Özvegy Gárdonyi-Nagy Gézáné, született Zaphiry Heléna, a Nemzeti Múzeum régiségtára igazgatójának, a kiváló történettudósnak özvegye, Liszt Ferenc egyik kedves tanítványa, Alagon május 3-án 76 éves korában meghalt. Temetése Alagon május 5-én, kedden délután fél 5 órakor lesz. Az elhunytban Újházy György író nevelőanyját gyászolja.” A fenti közleményt 1936. május 4-én adta közre a Magyar Országos Hírmondó, s a hírt az összes jelentősebb napilap átvette. A zongoraművésznő halála előtt – több mint három évtizeden keresztül – teljes visszavonultságban élt, s talán már csak az idősebb generáció emlékezett a pesti hangversenytermek egykori ifjú üdvöskéjének nevére. Gyászoltak a Dunakeszi-Alagon élők is, hisz Zaphiry Heléna és férje az 1800-as évek végén a településre kerülve ünnepelt résztvevője volt a helybeli üdülőtelepek akkori rendezvényeinek. A művésznő halála óta eltelt több mint nyolcvan esztendő alatt Zaphiry Heléna és Nagy Géza muzeológus Alagon töltött évei a feledés homályába merültek. A közelmúltban azonban az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárának anyagából előkerült néhány családi fotó, s az egyik fénykép hátoldalán az alábbi kézzel írt felirat olvasható „1907. július 21. vasárnap este felé Alag. Éber Laczi meséli a tegnap esti dolgokat (Mr. Palcsi és Gyné).” Ennek alapján indult el az a kutatás, melynek eredményeképp a jelen írás megszületett.

Zaphiry Helén alig lépett ki a kisgyermek korból, amikor az 1870-es évek végén az egyik legnagyobb zongorista tehetségnek számított. Tizenhat évesen – még Sipos Antal növendékeként – egy vizsgahangversenyen eljátszotta Zichy Géza gróf később híressé lett egykezes kompozícióját. Az előadáson Liszt Ferenc is jelen volt, s ahogy Zaphiry Helén visszaemlékezésében olvashatjuk: „tapsok közt fejeztem be a darabomat, amikor hirtelen csak látom, amint fekete abbéruhájában, lobogó hajjal felém igyekszik a Mester s a pódiumra hozzám jön. Átölelt és megcsókolt... Attól kezdve tanítványa lettem.” 1878-tól két évig volt Liszt tanítványa az akadémián, ezekről az évekről egy meggypiros borítójú naplót is vezetett, melyben a zeneszerzővel töltött minden órájáról beszámolt. (A kopott színű, megsárgult lapú könyvecskét a Budapesti Hírlap riporterének mutatta meg 1933 márciusában Alagon.) A mester és tanítványa között szokatlanul erős kapcsolat alakult ki. 1879 februárjában a budapesti román ifjúság zeneestjén Liszt csak azért jelent meg, hogy meghallgassa növendéke zajos sikert arató játékát, s maga is tapsolhasson neki. A kapcsolat később is megmaradt köztük, Zaphiry Helén szerint „ha Pestre jött, meg-meg-látogattam. Utoljára az állomáson láttam. Weimarba utazott. Még intett felém a vonat ablakából, azután eltűnt a vonattal örökre...”

Az ifjú zongoraművésznő még szinte gyermekfejjel megházasodott, csetneki Jelenik Elek régész felesége lett. Zenei karrierje töretlenül emelkedett, a budapesti hangversenyek kiemelkedő előadójaként lépett hétről hétre színpadra. Ám pár-esztendő, de tüneményes sikerű pályáját 1887-ben, alig huszonöt éves korában súlyos, szinte folyamatos ágynyugalmat követelő betegség döntötte romba, melyből teljesen már sohasem tudott kigyógyulni. Ennek ellenére a budapesti Szerviták terén zeneiskolát nyitott pályatársnőjével, Cerri-Saxlehner Emmával, ahol a zongora és az ének tanszak mellett zeneelméletet, zenetörténetet is tanítottak. Férje 1889-ben bekövetkezett halála után 1892 decemberében újra-házasodott, Nagy Géza, a Nemzeti Múzeum tisztviselője vezette oltár elé. A sokoldalú tudós elsősorban a magyarság ős- és államalapítás előtti történetével foglalkozott, mintegy kétszáz cikk, tanulmány, kiadvány szerzőjeként is szerepelt. 1880-tól 1889-ig a Székely Nemzeti Múzeum, majd ezt követően a Magyar Nemzeti Múzeum főmunkatársa, a Fegyvertár igazgató-őre, majd a régiségtár igazgatója volt. 1901-ben az MTA levelező tagjává választotta. A Nemere című hetilap, a Székely Nemzeti Múzeum Értesítője, valamint az Archaeologiai Értesítő szerkesztőjeként is dolgozott.

Zaphiry Heléna és Nagy Géza

Azt, hogy a házaspár mikor és hogyan került Alagra, nem sikerült kideríteni. Annyi bizonyos, hogy az esküvő után fél évvel, 1893-ban, az ekkor a budapesti Ferenciek bazárjában lakó Nagyké Alag szomszédságában, Újpesten vásároltak házat. Az első dokumentum, mely alagi életükről szól, egy 1900 októberében, a Budapesti Hírlapban megjelent hirdetés, mely szerint „anya-helyettest keres kis fiacskájához egy beteges nő, ki a házvezetést is elvállalja. Főszílyt a gyermek iránti szeretetre, gondozására és az éber alvásra fektetem. Jól tudjon főzni és varrni. Havi fizetés 8 forint. Jó bánásmód biztosítottatik. Cím Nagy Gézáné Dunakesz-Alag Fóti út 9.” A házaspárnak nem született gyermeke, a hirdetésben szereplő kisfiú Zaphiry Helén unokaöccse, a későbbi neves író, Újházy György volt akit – miután születésekor, 1895-ben árván maradt – nagynénjéék vettek magukhoz. Újházy később így emlékezett erre: „Helén néném csöndes háza fogadott be gyászszos ároaságomban. Nyíló szemem itt nyíltott a világra a világ ezernyi csodájára. És éltem a kis kertben a titokzatos jázminbokorral, a tarka törpe tátikákkal, a tündér sugarú mályvákkal s Pici kutyával...” Az alagi gyermekekévek számos írásában megjelennek. A harmincas években sok kis tárcát küldött a Budapesti Hírlap számára, melyek az itteni élményeiről, játszótársairól, többek között a Legendi gyerekekről szóltak. (A dunakeszi búcsúban játszódo írását jelen lapszámunkban közöljük.)

Az alagi ház udvarán. A karosszékbén Zaphiry Heléna, jobbra pipával Nagy Géza, elől Újházy György ül „Pici” kutyával

A Nagy házaspár és nevelt fiuk élete azonban nem telt felhőtlenül a Fóti úti házban, főleg a ház asszonyának egészségi állapota miatt. Ezt tükrözik a több mint tíz éven keresztül feladott hirdetések, melyben folyamatosan „anya-helyettest” és ápolónőt kerestek a gyermek, valamint a beteg Heléna mellé. Ennek ellenére, amikor tudtak, részt vettek a helyi társadalmi életben. 1906 szeptemberében a Budapesti Hírlap számolt be az alagi Pavilonban rendezett nagyszabású művészestélyről, melyen „Nagy Gézáné Zaphiry Helén Liszt Ferencnek e rég hallott kedvelt tanítóánya nagy gyönyörűséget szerzett a közönségnek remek zongorajátékával, előadva Chopin Predudezét és Mosonyi Mihály fényes tanulmányait.” A férj, Nagy Géza Budapestre, a Nemzeti Múzeumba járt be dolgozni, de kollégái, pályatársai gyakran megfordultak az alagi házban. A fentebb már említett fénykép éppen Éber László művészettörténész, egyetemi tanár 1907 nyarán történt látogatását örökíti meg. Nagy 1910 és 1914 között több alkalommal innen, Alagról küldte néhány tanulmányszámába menő levelét régész barátjának, Jósza Andrásnak, a Sza-

„1907. július 21. vasárnap este felé Alag. Éber Laczi meséli a tegnapi esti dolgokat (Mr. Palcsi és Gyné).”

bolcs vármegyei Múzeum alapítójának. (A nyíregyházi Jósza András Múzeumban található levelek közül néhányat az intézmény 1959-es évkönyvében jelentettek meg.) 1915 februárjában azonban gyászba borult az alagi villa, Nagy Géza 59 évesen elhunyt. Budapest székesfőváros díszsírhelyet adományozott a Fiumei úti temetőben, s a ravatalt a gyászoló tudományos testületek koszorúi borították be.

Nagy Géza sírja

Férje halálát követően Zaphiry Heléna magányosan élt tovább a Liszt Ferenc és Chopin reliefjével díszített alagi házban, ahol még két alkalommal keresték fel az országos lapok riporterei, hogy meséljen a nagy zeneszerző tanítványaként szerzett emlékeiről. Először 1925-ben a Liszt-múzeum megnyitásakor, majd 1933-ban, három esztendővel a halála előtt. Zaphiry Heléna 1936-ban hunyt el Alagon, ám sírját nem sikerült fellelnünk a régi temetőben. Halálával nem csak a magyar zenei élet egyik jelentős személye, hanem – Szerémy Zoltán színész 1934-ben történt elvesztése után – az Alagon élő neves művészek talán utolsó nagy alakja is távozott az élők sorából.

Zaphiry Heléna, Nagy Géza és Újházy György a Fóti út 9. számú házuk hátsó udvarán

ÚJHÁZY GYÖRGY

Búcsú

(részletek)

Elérkezett Szent Mihály napjára a búcsú. Kicsi és nagy, az egész falu talpon volt, csak a mozdulni nem tudó betegek maradtak otthon. Már hajnalban hangos kopácsolás verte fel a népeket. A templom körül s a szélesebb utcákon készültek a sátrak. S hogy még nagyobb legyen a kavargás, az előző nap érkezett cirkusz is kifeszítette a ponyváját. A legöregebbek sem emlékeztek ilyen nagy igyekezetre. Volt minden: ropogós csizma, tarka pántlika a farkocsba, kaláris, selmeci pipa, suhogó selymek végszámba, egész sor lacikonyha, mézes-kalácsos, hinta a főtéren. A gyűrűs cukrok meg különösen szépek voltak az idén, azt mi gyerekek, nyomban megállapítottuk. A trombiták is faintosan szóltak, s Legendi Pista vett egy hurkát, olyan fölfújósat, hát akkorát még senki se látott, beletartott vagy fertályóra, amíg kinyihogta magából a szuflát, amikor elerisztették.

Különbözik pedig ősz volt, édes illatokkal teli, szép meleg őszi nap. Jóformán meg se pirkadt, mi fiúk már kint lábatlankodtunk a sátrak között. Nem tudtunk betelni a töméntelen gyönyörűséggel. Bámultunk tágra kerekedett szemmel s szorongva szorongattuk a markunkban a sárga krajcárokat, vagyonkánkat, amikkel az egész búcsút meg akartuk venni. Mindenre, ami szent, esküszöm, hogy a két hatosommal a grófnál is nagyobb úrnak éreztem magam és csak azon tanakodtam, mit vegyek meg a sok közül, mert bizony az egész búcsú nyitva állott nekem.

Miséig keményen álltam a csábításokat. A többiek lassan elaprózták, amijük volt. Nem tagadom, a törökméz kegyetlenül ingerelt engem [...] vettem is a fölséges nyúlós maszatból. Nem sokat majszolódunk rajta, hamarosan a végére értünk. Úgy vettem körül a gyerekek, mint valami Dáriust. Pimaszul fölényeskedtem velük. Még a Dobos is hunyászkodott előttem:

– Szerbuc... – köszönt rám, amikor rávettem a szemem. Látott rajta, igen óvatoskodik, hogy ne tűnjék alázkodónak, de hasztalan iparkodott, a méz lépre csalta.

– Van nékem... – kezdte húzva a szót a meséjét – ... van nékem... a vízparton egy... igazi...

Nem akartam meghallani, tudtam, nekem szól, amit mondani akar, úgy tettem, mintha nem hallottam volna semmit. Erre, persze, elkussolt. Azért nem maradt sokáig benne a szó, amikor látta, hogy rápislantok, újra kezdte:

– Van...nékem...

– Mid van, néked?... – vettem oda foghegyről, pedig igen fúrta már az oldalamat a kíváncsiság.

– Semmi... – húzta meg a vállát Dobos és lomhán továbbállt.

Megvont derékkal utánameredtem, de ő úgy tett, mintha többet nem is törődne velem. Tengett-lengett a sátrak közt. Nyugtalanítóan, csendesen, nemtörődőn. Délig nem is történt semmi. Harangszóra nekem is haza kellett mennem.

[...] Otthon garmadával fogadott a sok vásárfia. Mézeskalács-olvasó, trombita, sípolóhólyag, tarka karika, aranymalac perselynek, kard, puska és egy bokrétás huszárcsákó. Sikongtam boldogságomban. [...]

Ebéd után kiöltöztem s huszárcsákósan visszamentem a búcsúba. Nagy hejehujával fogadtak a fiúk. Mindent megtapasztaltak, megmustráltak rajtam, fontoskodva, kicsit irigy szívvel. Laposakat pillogva kerestem Dobost. Kívül állt a körön. Foszlott csizmájával rugdosta a port. Nagy szegénységben éltek a szülei, a faluvégén, a temető mellett, nyomorult kalyibában. Pali azonban mindig kiügyeskedett magának valamit. Most is tükrös mézeskalács-szívet tartott a kezében.

– ... Te...Pali... – szoltam rá, – ...adnék én neked...valamit...

Rántott egyet a ködmönkéjén.

– ...Oszd mit adnál...te nekem?... – mormogta olyan hangon, mintha kettőnk közül csak ő lenne az a személy, aki adhat.

– Semmit!...böktém kurtán feléje s nyomban mérlegeltem, elég felülről fogtam-e a szót.

Most aztán én fordultam el tőle s a gyerekhaddal megindultam éktelen sípolások közben.

A cukrosnál, turbános töröknek öltözött a szerencsétlen, két hatosért gyűrűs cukrot vettem. Annyit kaptam, tömve lett a zsebem. Elkezdtem osztogatni. De a szemem csücskiből a Dobost néztem. Minden moccanását figyeltem. Nagy nap volt ez nekünk, kettőnknek. Lassan a többiek is ráeszméltek, hogy döntő csata indult meg Dobos és köztem. A gyávábbak semlegesen kettőnk közé állottak. Ide is szólottak, oda is vetettek néhány szót. De akadt, aki nyíltan Palihoz tartotta magát és kínálgatta azzal a cukorral, amit tőlem kapott.

– Nem köll... – hátrította el magát a hízelkedőket. Nem volt mord, nem játszotta a megbántottat, csak emeltebbent tartotta a fejét, mint máskor s különös, sunyi mosolyok cikáztak a szája körül. Rettentően szerettem volna tudni, hogy miben sántikál. Alólam kiszaladt a talaj, herdáltam, dobáltam a pénzt, meg akartam hódítani a gyerekeket. De mennél könnyebben osztogattam a cukrokat, annál könnyebben vették s láthatóan megbízhatatlan had verődött össze körülöttem. Amikor alkonyodott, minden előkészület nélkül kialakult a két tábor, lassan csatarendbe is álltak, csak a jelt várták, hogy megütközzenek. Éppen kardot készítettem vonni, amikor hallom, Dobos nagy hangon kiabálja:

– Hármát elviszek ma este a cirkuszba!

Még a vér is meghűlt bennem.

– Hazudik!... – üvöltöttem feléjük teli torokból, mert az amugyis megcsappant seregemből ugyancsak odafülektem.

Pillanatok alatt felkavarodott a por, kitört a háború. Ádáz harc kerekedett. Úgy küzdöttem, mint vezérhez illik, a legnagyobb gomolyagot keresve. Kivettem a részem az első rohamból. Illendőség szerint most a mi kettőnk verekedése következett, amelyet a többiek csupán biztató üvöltéssel kísértek.

Kiálltunk hát. Dobos nem teketóriázott sokáig, hanem nekem ugrott s derékon kapott. Hosszadalmas tusa fejlődött ki, aminek a vége mégis az lett, hogy Palinak bevartam az orrát. Ordítva visszavonult. Fenyegette. Én alaposan megszabdalva, de győztes csapatomtól kísérve, diadalmenetben masíroztam haza.

Este cirkuszba mentünk. Az egész família. Dobos is ott volt. Fent a magosban, hátul, de ott volt. Meg a közvetlen vezérkara. Csak később, napok múltán tudtam meg, hogy azért engedték be, mert segített a sátorverésnél.

Nagy bicskázás is esett még az éjjel, a főtí legények megszorították a mieinket.

Másnapra aztán eltakarodott az egész tarka felfordulás. Harmadnapra a sárga puskatusom pinckának faragtam, mert puhafa volt. A huszárcsákóm egy hétig szolgált még, akkor Doboshoz került. Már nem is emlékezem, hogyan. Nyilván: odaadtam a barátomnak.

Mire lehullott az első hó, a jövő búcsúról beszélgettünk s erről úgy, mint valami álomról.

(Megjelent a Budapesti Hírlap 1932. május 19-i számában)

ZELK ZOLTÁN

Tartuffe a főműhelyben

Három óraker kapaszkodtunk fel a rozoga teherautóra a Nemzeti Színház előtt, igazgató, színészek, fodrászok, öltöztetőnők – valóban „egymás hegyén-hátán”. Egy vödör tetején ülve, ölemben Ungváry László lábaival, a hajdani ekhós szekerekre gondoltam: mennyivel kényelmesebben utazhattak száz évvel ezelőtt a nemzet napszámosai... Az autó nekilódult, elindult a Rákóczi úton, az Aréna út, a Váci út felé, a járókelők csodálkozva bámultak utánunk, a tekintetük ezt kérdezte: Micsoda népség lehetnek ezek?

Néztem a jókedvű, tréfálkozó színészeket, amint egymáshoz koccannak, dülöngélnek az autó rázására, a színészeket, akiket csak a képeslapok „szépítő” fényében láttam azelőtt, Maklai Margitot, Gobbi Hildát, Somogyi Erzsit, Ilosvay Katalint. Hát ők azok? – kérdeztem magamtól, míg Rátkai Mártont, gyermekkorom legendás nevetetőjét néztem, és Major Tamást, ezt a költőből és aszkétából gyúrt embert. Micsoda giccses, aranyozott rámában látta őket a képzelet, mennyivel igazabb keret értelemmel teli s oly emberi arcuk körül a teherautó olajos, szálkás deszkája s az öreg öltöztetőnők szélkuszálta haja.

A dunakeszi Főműhely telepén szirénaszó fogadott, négy óra volt, véget ért a munka. Nemrég még a halált üvöltötték e kormos kürtök, s most a munkát, az újjáépülő országot hirdetik. S az ország építői, akik olajos ruhában, maszatosan tódulnak ki a munkapadok mellől, egy félóra múlva már „vásárnapi”ra” öltözve ülnek a telep színháztermében. Nem vásári trupp jött most hozzájuk, mint hajdan, hanem az ország első színháza, az ország első színészei, s a szétlebbenő függöny mögül, a kamaraszínház díszletei közül a nagy francia klasszikus verssorai szólnak azokhoz, akik félórát még a munkapadoknál álltak, kalapáccsal és ecsettel a kezükben a vagonok golyószaggatta deszkái között feküdtek.

Molière klasszikus verssorai... Hát igen, valóban klasszikus, mert évtizedek múltán is szólni tud ezekhez a sebtiben átöltözött, áhítatos emberekhez, mert kortársként találkozhatnak a hajdani francia költő és a dunakeszi dolgozók. Nem lelkesültségem látta így, figyelő szemekkel ültem be közéjük, s ha fellelkesültem, az ő lelkeségük, az ő csodálatos szomjúságuk tette ezt. S a szépnek ez a szomja, a művészetnek ez az áhítatos tisztelete fölcsapott a színpadra is a széksorok közül. A frázis-

nak ható szólás, hogy színpad és nézőtér eggyé vált, itt valósággá lett. Láttam a Tartuffe-öt a Kamaraszínházban, a Nemzeti Színház egyik legjobb előadása volt akkor is, de micsoda áramok gyulladtak ki most a színészek játékában! Úgy hatott remek, jókedvű molière-i komédiázásuk, mintha lejötték volna a nézőtérre a munkások és azok asszonyai közé, s velük, közöttük játszottak volna. Szép volt ez a délután! Tanulság is volt: a közönség neveli a színészt, a lelkeség lelkesíti, az áhítat áhítatossá teszi. Nemcsak a színdarabok hiánya, nemcsak a rossz felfogású játéktípus, de elsősorban a közönség hiánya okozta a színház válságát. A közönség hiánya akkor is, ha táblás házak előtt játszottak a színészek. A közönség, a szépet akaró, az ösztöneiben igaz művészetre vágyó közönség nem mehetett el a színházakba. Pénze, ideje ma sincs, hogy elmehessen. Elmennek hát a színészek. A Major Tamások. S elmennek nemcsak Kispestre, Istvántelekre és Dunakeszire, de elmennek majd Salgótarjánba, Diósgyőrbé és Pécsre is. Hát menjetek, Tamás! Vigyétek el a Tartuffe-öt és a Tiszazug-ot, Shakespeare-t és Katonát. Ti tudjátok, hogy érdemes. Ti tudjátok, hogy játszani – kinek érdemes. Ti nem felejtitek el a hazafelé induló autó után megnyíló ablakokat, a zsebkendőjüket lobogtató asszonyokat és férfiakat, s azt az öreg munkást, aki a szántóföldeken szaladt autónk után, két karját lengetve s kiabálva: „A viszontlátásra!”

Zelk Zoltán, a Kossuth- és József Attila-díjas magyar költő, prózaíró fenti írása 1945. június 28-án jelent meg a *Szabadság* című lapban. A Nemzeti Színház dunakeszi vendégjátéka három nappal korábban, június 25-én zajlott a Járműjavító színháztermében. A fellépés annak a nyári turnésorozatnak volt az egyik állomása, amellyel a Nemzeti az ostrom miatti „csonka” évadot próbálta kiegészíteni, illetve amellyel megkísérelt tömeget toborozni az új színházi működés számára. A turné szervezésének okát abban is kereshetjük, hogy a Blaha Lujza téri színházépület a háborús sérülések miatt előadások megtartására alkalmatlanná vált, majd csak szeptemberben nyitották meg újra. A teátrum fennköltebb okokkal is magyarázta az alkalmi vándorszínházzá alakulást. Azokat a munkásokat szerették volna felkeresni a munkahelyükön, akik az ország újjáépítésének érdekében nehéz munkát végeztek. Ahogy a társulat vezetője, Major Tamás fogalmazott, „az ország minden ipari városában, ahol rohammunka folyik, jogot formál a munkásság arra, hogy a művészek támogassák őket.” Így jutottak el a Nemzeti színészei többek között az angyalföldi Elzettgyárba, a MÁV istvántelki Főműhelyébe, vagy a tatabányai és a pécsi bányászok közé.

Június 25-én hétfőn, délután fél 5-kor a dunakeszi Járműjavító színháztermét zsúfolásig megtöltő mintegy hatszáz főnyi munkásközönség lelkesen, hosszan, tüntetve tapsolta meg a Molière Tartuffjét előadó színészeket. A beszámolók szerint a közönség néhány tagja az előadás után frissen szedett meggyel is kedveskedett a művész-vendégeknek. Ahogy a *Világ* című lap fogalmazott, „ezért a művészi elismerésért és hálával jutalmazott misszió-teljesítésért, ezért az értelmi sikerért érdemes kimenni, Dunakeszire, érdemes kimenni messzebbre is a Nemzeti Színháznak és a többi színháznak egyaránt.”

A Nemzeti Színház társulata a teherautón

A szöveget közreadta és az utószót írta: Lőrincz Róbert.

VARGA ISTVÁN JÓZSEF

Az Alag-Dunakeszi Református Egyház története

3. rész - 1922-1925

„Az 1922. év az egyházi vagyonszerzés és főként templom vagy imaház szerzés jegyében indult meg” - jellemezte az esztendőt Kirner A. Bertalan lelkész.

Januárban elkészült az 1921-es számadás. A bevételek főként adományokból és perselypénzből álltak, az 1920-as maradvánnyal együtt közel 20.000 koronát tettek ki. A legnagyobb adományt, 2000 koronát, Szemere Kálmán főgondnok (nyugalmozott katonatiszt) fizette be. A kiadások egyházkerületi járulékokból, lelkési szolgálatból (fizetés, tűzifa, villanyszámla) és adminisztrációs kiadásokból álltak. Az év végi mérleg 80 korona maradványt mutatott.

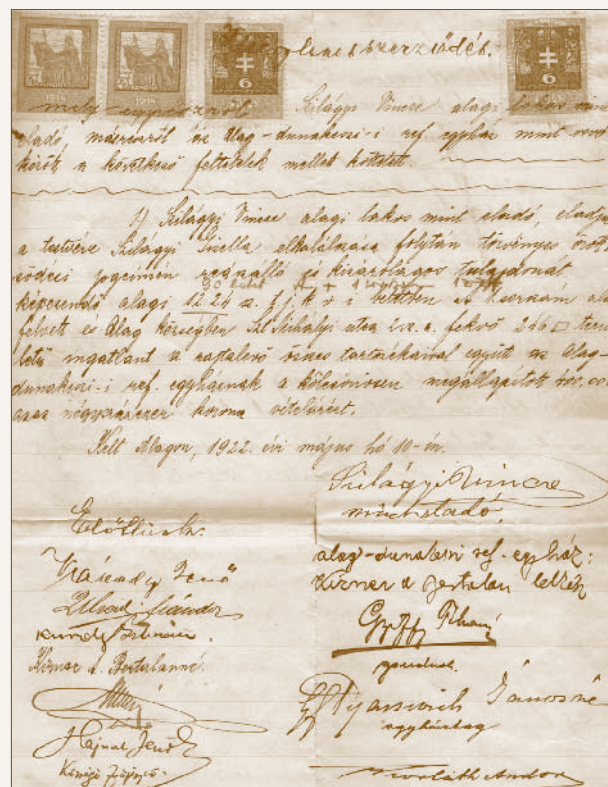
A február 26-i presbiteri gyűlésen Korláth Andor, Horthy Jenő, Györffy Tihamér, Erdélyi Sándor, Juhász Ferencz, Nagy Béla, Komáromi István, Czákó Ferencz, Würth Ferencz (presbiterek), Kovács Károly szegény-gondnok, Máthé Sándor egyházi és Váradai Jenő presbiteri jegyző vettek részt, akik megszavazták a „templom építési akciót”. A templomépítési gyűjtő bizottságot Korláth Andor presbiter vezette. Kirner lelkész 10.000 koronát ajánlott fel a célra. (A korona értékét mutatja az alábbi feljegyzés: „Dunakeszi község pedig hittantánítás pótlása céljára 200 koronát adott. Azt kell megjegyezni, hogy ezt az összeget sokáig nem vettem fel, mert a nyugta papír néha drágább volt, mint az összeg [...] a borbély 2000 koronáért beretvált.”) Beszéltek arról is, hogy a templom nagy valószínűség szerint Alagon fog felépülni, de „abban az esetben, ha idővel Dunakeszin egy önálló külön református egyház alakulna”, miként legyen majd a vagyonmegosztás. Az ülésen szóba került, hogy az akkor még rákospalotai szórványként működő alagi evangélikus egyház nehezményezte, hogy a református lelkész - kérésre - több evangélikus vallású elhunytat is eltemetett. A presbitérium azt javasolta, hogy „ez esetben a stóla kétszeresse fizetendő és pedig egyszeresse a lelkésznek, egyszeresse pedig az [evangélikus] egyház pénztárába”. A szegényalap gondnokát felkérték, hogy vezessen nyilvántartást a község területén lakó „szegény, árva, özvegy, beteg, munkaképtelen, munkakerülő, iskola köteles és iskola mulasztó református vallású egyháztagokról.”

Felmerült, hogy az önállósodott egyházközség földbirtokot szerezzen az 1920-as földreform törvény alapján. A presbitérium felhatalmazta a lelkészt, hogy e célból az Országos Földbirtokrendező Bírósághoz (OFB) forduljon. Részletek a levélből: „Tekintve, hogy egyházunk 1919-ben, a vallás és egyház ellen agitáló kommunizmus gyászos évében alakult, így valóban érdemet szerzett a törvény támogatására. Mivel pedig ifjú egyházunk nincs nagyon elbocsájtoa az anyagiakban, és mert templom építéssel is küzdenünk kell, szeretnénk [...] földjárandóságot. [...] Ezen kérésünkkel egyetemben annak közlésére is kitérünk az ügy gyorsabb és könnyebb elintézése végett, hogy nálunk, illetőleg községünk közelében nagy birtokos, a szomszédos Fót községben lakó méltóságos gróf Károlyi László úr, kinek birtokai kiterjednek Fót - Rákospalota - Újpest - Megyer - Csomád községek határaitra, melyek, mint gyűrű veszik körül földnélküli községünket.” A kérés 50 holdra vonatkozott, ezzel szemben - mint később olvashatjuk - 4 év lelkési utánjárás végén 15 hold járandóságot kaptak Csomád község határában.

1922 márciusában a presbitérium kérvénnyel fordult a belügyminiszterhez, engedélyezze, hogy a templomépítésre országos gyűjtés indulhasson. Ekkor 300 adófizető egyháztagot tartottak számon, míg a hívek száma a 700-at is meghaladta. A kérést az esperes továbbította a püspöknek, Ravasz László pedig

e sorokkal küldte tovább a minisztériumba: „Az alag-dunakeszi református egyházközségnek gyűjtési engedély iránti kérvényét, mint újonnan alakult s egyházi épületek teljes hiányában levő egyházat a nagyméltóságú m. kir. Belügyminiszter úr kegyes figyelmébe kérem és ajánlom.” Végül az engedély 53644/1922 VII. számon megszületett. A gyűjtőívre a következő ige került: *Légy segítségül nékiünk, mert a szeretet pedig épít hajlékot az igaz Istennek. Márk ev. 9:22. és Pál ap. I. Kor. 8:1*

1922. május 10-én megkötötték az ideiglenes szerződés Szilágyi Vincze nyugalmazott MÁV-főellenőr, alagi lakos és az egyház között az alagi Szent Mihály utca 2. számú ház megvásárlásáról. A 246 négyszögöles ingatlant, a rajta lévő épületekkel együtt 400.000 koronáért vásárolta meg az egyházközség. Az eladó 100.000 koronás alapítványt tett a gyülekezet javára. Megállapodtak, hogy a 15.000 korona előleg kifizetése után a fennmaradó 285.000 koronát 3 részletben fizetik ki neki. Az egyházközség kötelezte magát, hogy Szilágyi Vincze az általa lakott házrészért díjmentesen, élete végéig használhatja, továbbá az egyház gondoskodik ellátásáról (takarítás, mosás, foltozás, betegség esetén ápolás, gyógykezelés, gyógyszerek költségei, elhalálozás esetén eltemetetés) is. A szerződést - melynek tanúi Hajnal Jenő alagi főjegyző, Kirner A. Bertalanné és Váradai Jenő voltak - az egyház részéről Kirner A. Bertalan, Györffy Tihamér, gr. Pejacevich Jánosné, Korláth Andor, Nagy Béla írta alá, és Nagy Ferenc esperes ellenjegyezte. 1922. június 18-án hirdették ki az imaház megvásárlását, valamint az adakozás (Túri Lajos 50.000, Szilágyi Vincze 100.000, a Kirner család 60.000, báró Kéthlyné gyűjtése 11.200, gróf Pejacevichné 10.000, összesen 231.200 korona) eredményét. Júliusban megkezdődtek az épület átalakítási és felújítási munkái. „1922-ben tehát az alagi nincstelen egyház beköltözik saját imaházába és tanácstermébe.”

Részletek az ideiglenes szerződésből

Az egyházközségbe 1922. augusztus 7-én, hétfőn látogatott el először Nagy Ferenc esperes. A felújítási munkák miatt a küldöttséget és a presbitereket a lelkészlakásban fogadták.

A választói névjegyzékben ekkor 73 név szerepelt (Alag 38, Dunakeszi 30, Kundháza 5 fő), köztük Adams Robert lóidomár, Horthy Jenő földbirtokos (1900-tól lakott Alagon), Hesp Ede lóidomár, Magyar Elek lovaregyleti titkár, gróf Pejacsevich Jánosné, Reeves János, Reeves Herbertné, Szilágyi Vincze és báró Kéthly Károlyné.

A Pesti Református Egyházmegye 1922. szeptember 8-án tartandó őszi közgyűlésének tárgysorozatóban szerepelt, hogy a közgyűlés „az alag-dunakeszi egyház kántortanítói állás szervezésére vonatkozó határozatát jóváhagyás végett az egyházkerülethez felterjeszti.” Időközben az egyház 300.000 korona kölcsön felvételéért is folyamodott az Egyházmegyéhez, melyet az – 5% kamatra – engedélyezett.

Az 1922-es esztendő presbiteri üléssel, majd közös vacsorával zárult. Az ülésen az alábbiak szerint módosították a lelkészi-stóla díjait: keresztele 3-5 kg búzaérték, temetés imával 5-10 kg búzaérték, temetés beszéddel 10-20 kg búzaérték, temetés prédikációval 20-40 kg búzaérték, temetés kikíséréssel 10-20 kg búzaérték, temetés énekléssel 25%-kal több (díjlevél), esketés 10-20 kg búzaérték, konfirmáció oktatás és emléklap 5-15 kg búzaérték, egyházi (lelkész) kiadvány 5 kg búzaérték. Az egyház év végi adótartozása 987 korona volt. A templomépítés, imaterem elszámolása: adomány 245.850 korona, kölcsön 320.000 korona, kiadások 621.272 korona.

Végül az év utolsó hivatalos irata: „Egyezség. Alulírott... Ignác, mint a Főti Zenekar vezetője ezennel kötelezem magam, az alag-dunakeszi egyház részére 1922. Deczember hó 31-én, Szilveszter estélyén Alagon a Turf-féle vendéglőben hatod magammal este 7 órára pontosan megjelenni és ott 10.500 k., azaz Tízezer ötszáz korona készpénz, egy vacsora és éjféle tányérozás ellenében reggeli 5 óráig zenélni. Előlegül 2.000 k. azaz Kettőezer koronát hogy felvettem elismerem.”

1923 januárjában az első levél az esperestől érkezett Alagra: „Kedves Kollégám! Szíves levelére szeretettel értesítem, hogy igen szívesen részt veszek az imaház felszentelési ünnepélyen és elvégzem az ünnepi beszédet és felolvasást, hacsak Püspök úr Ömlőtsága nem várható! Így még jobb lenne. Az ünnepség sorrendje az szokott lenni, hogy a közönség addig nem megy be, míg a papság oda nem érkezik a presbiterekkel, s a kulcsot a főgondnok átadja az esperesnek, az meg a helyi lelkésznek és az >Im bejöttünk< stb. hangjai mellett vonulnak be. Utána rendes istentisztelet, esetleg karének, amint tellik. Úrvacsorát nem szokás osztani, de kereszteni vagy esketni igen, ha van éppen. [...] Alsódobas 1923. I/2. Szíves üdvözléssel Nagy Ferenc esperes”

Pár nap múlva újra ő írt. „Tisztelendő Lelkész úr! Azon bejelentését, hogy az egyházközségi bíróság a Kovács testvéreket eltiltotta az Úrvacsorától és törölte vál. jogát, tudomásul vettem. [...] A szigorú fegyelem gyakorlása csak javára szolgálhat Egyházunknak. Kell is gyakorolni.” Hogy mit vétettek a Kovács testvérek, azt kifogást emelő levelükre a lelkész által írt válaszból tudhatjuk meg. „[...] Önök a saját maguk viselkedésén kívül mindenkit, még szüleiket is a 10 parancsolat dacára is, kifogásolnak. [...] Önök terrorizálták és sem a karácsonyi Úrvacsorához nem engedték Kovács Károlyt, Kovács Károlynét, Kovács Irént, Kovács Erzsébetet, de még az újesztendei Istentisztelethez sem, s azóta sem jöttek el. [...] Lássák, lássák, az engedetlenséggel, a fegyelmezetlenséggel, az önmagunk félreismerésével mennyi kellemetlenséget szerezhetnek. Aztán még mást is izgatnak, lázítanak ahelyett, hogy bűnvallomást tennének. [...] Szegény Hesp Ede is többször kifogásolta, hogy Önök állandóan molesztálják, terrorizálják, pumpolják annyira, hogy beteg letére még inkább a klozettha is beült, ha Önök mentek hozzá és ott várta meg

az Önök hosszú és célzatos vizitjüket. [...] A gyülekezet már régen a az egyházi hajlék felavatásával foglalkozik, s magukat régen figyelmen kívül hagyják. Igyekezzenek tehát arra, hogy úgy viselkedjenek, miszerint a gyülekezetben ne felejtsek el és szívesen vegyék Önöket.” Ez az eset volt az első, mely az új egyházat és a lelkészt támadásnak tette ki. A Kovács testvérek tovább lázítottak a lelkész ellen, és mint később láthatjuk, sikeresen tették ezt. A bajokat tetézte a Károlyi utca 13. szám alá érkező pénzügyigazgatósági határozat is, mely szerint Kirner lelképásztor adótartozása 16.900 koronát tett ki.

Azonban örömdetes esemény is történt. A dunakeszi polgári iskola megbízta Kirner Bertalant, hogy az 1922/23-as tanévben heti 2-2 órában, óránként 30 korona tiszteletdíj ellenében református hittant tanítsa. A M. Kir. Államvasutak polgári fiú- és leányiskolája, valamint az alagi községi iskola igazgatójának kérésére az addig Fótról bejáró evangélikus lelkész, hitoktató (Szeberényi) átadta a tanulók névsorát. A MÁV-telepre Ruzola Sándor (jó) és Francsek Pál (jó) elsősök, Pásek Béla (jó) másodikok, Wedeczky Jollán (jó) harmadikos és Kotschy Ede (jeles), Polónyi Ilonka (jeles) negyedikesek jártak. Alagon tanult az elsős Sirák Jolán (jó), Flóri Vilma (jeles), Hajnal Vilma (jeles), a másodikok Halász Mancsi (jó), a harmadikos Oszánszky Karcsi (jó), Kenessy Margit (jeles), Valent László (kitűnő) valamint a negyedikes Wedeczky István (jeles), Holub Júlia (jeles) és Polónyi Sándor (jeles). Így az 1922/23-as tanév második félévében már a református lelkész tartotta a hittanórákat a protestáns kisdíákoknak mindkét elemi iskolában.

Dunakeszi község képviselőtestületében azonban nagy vitára adott okot Kirner lelkész kérvénye, miszerint az évi 100 korona hitoktatási segély folyósítása helyett egyszeri, 10.000 koronás segélyt kér. „Minthogy ezen ügyben erős vita fejlődött ki [...] az elnök elrendelte a névszerinti szavazást.” Igennel szavaztak: Bohunka Lajos, Lipniczky Sándor, ifj. D. Száraz János, Breicha János, Száraz György, Veres Lőrincz, Kurdi István, Holovics György, B. Száraz István, N. László István és Szlatényi Ernő. Nemmel szavaztak: Szabó István Ferencz fia, ifj. Tarossi András, M. Tóth István, Legindi József, Bellók János, Legindi István, Kiss István, F. Tóth István, Legendi János József fia, Bajnok Géza, ifj. Veres Antal. Mivel egyenlő volt az igenek és nemek száma, az elnök szavazata döntött, mely alapján megszavazták a 10.000 korona „egyszer s mindenkorra szóló” segélyt.

A budapesti Szlezák László Harangfelszerelés és Haranglábgyár szállítólevele alapján megtudhatjuk, hogy 1923. január 20-án „1 drb. ércharang koronával kölcsönképpen leszállításra került” Alagra, melyet Kirner lelkész és Várady Jenő presbiter vett át. Mivel a harang már megvolt, szükség lett a torony megépítésre is. Ezzel kapcsolatban február 10-én Kovács Ferenc dunakeszi ácsmester az alábbi jegyzéket adta: „Toronykészítés a megrendelés szerint minden anyag és munkának általány ár, korona 15.000, 3% forgalmi adó 450, részletfizetés 5.000, borraavaló 50, hátralék 10.500.” Jegyzet az iraton: „fizetve 10.500 a fiának”.

Úgy tűnt, hogy az imaház tulajdonjoga végleg az egyházra szállt, mivel a teljes vételár kifizetésre került Szilágyi Vincze részére. Az adásvétel lezárásának dátuma 1923. február 11., ám a Váczi Királyi Járásbíróság március 17-i végzésében kimondta, hogy az adásvétel nem érvényes, mivel azt az Országos Földbirtokrendező Bíróság még nem hagyta jóvá. Sajnos az esztendő levelezéseiből nem derül ki pontosan az imaház felavatásának időpontja. Az utalások és számlák alapján az 1923. március 4-i dátum a legvalószínűbb.

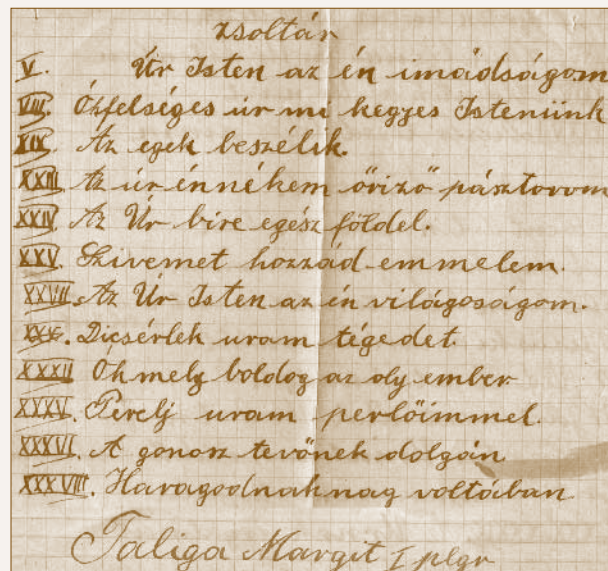
A református egyház a hivatalos helyiségek és az imaterem berendezési költségeihez hozzájárulást, illetve segélyt kért Alag

községtől. Kleiszner Károly képviselő óva intette a képviselő-testületet, hogy a segély megszavazásával precedenst teremtsen. Azonban a főjegyző, Hajnal Jenő 10.000, Vitályos Imre és Magyar Elek képviselők 30.000, Arany Sándor képviselő 40.000 korona segély megszavazását indítványozta. Dr. Bayer Emil nem javasolta az egyház segélyezését, mert a tűzoltószertár átalakítására és a községi orvos-lak tatarozására sem jutott pénz. Arany János a saját pénzéből 5.000 koronát ajánlott fel, végül a közgyűlés – az ötezer koronát elfogadva – 30.000 korona segélyt állapított meg az egyház számára a rendkívüli kiadások terhére.

A növekvő kiadások, tartozások, adóterhek, infláció és a lelkéssel szemben álló csoportok tevékenysége miatt megbomlott az egység a gyülekezetben. Egymás után mondtak le a presbiterek, ülések maradtak el, késtek a kifizetések: a lelkesi fizetés, a járulékok, a beszállítók követelése, a lejáró váltók. Április elején az esperes a következőket írta: „Kedves Barátom! Aggodalommal olvastam híradását, hogy az a szép együttműködés megzavartatott. [...] Igen-igen vigyázzon minden dolgában, inkább engedni a gyors iramból, semhogy veszélyeztetve legyen minden.” Később Kirner lelképásztor így emlékezett vissza erre az időszakra: „A semmiből, a ref. hívek megterhelése nélkül megvolt házban történt átalakítási munkák után imaterme; majd a lelkes helyi és vidéki gyűjtései folytán berendezése, utoljára 1923-ban tornya, Szemere főgondnok és Kirner lelkész adományukból harangja lesz a ref. egyháznak.” Ekkor egymást követik a református felavatási és felszentelési ünnepségek. [...] áprilisban úgyszólván minden átmenet nélkül az emberek megváltoznak a lelkéssel szemben. Suttognak, gyanakodnak.”

A nyílt szakadás 1923. május 19-én történt meg, ekkor küldte el „vádiratát” az ellenzék az Egyházmegyei Elnökségnek. A levél így kezdődött: „Az Alag-Dunakeszi ref. Anyaszentegyház adminisztrációja terén utóbbi időben olyan tényeket állapítottunk meg, amelyek nem csak a fennálló egyházi törvényekkel ellenkeznek, hanem részben a büntető törvénykönyvbe ütköző vétségek tényálladékaik is kimerítik s így az egyház lelkesével szemben a bizalom teljes megszűnésére vezettek.” Ez után következett a mintegy 30 vádpont. A beadvány végén 23 név található, de nem aláírások, csak névsor. Az olvashatók: Würth Ferencz, Csányi Sándor, Czakó Ferencz, Várady Jenő, Komáromi István, Gyórfy Tihamér, Huber Sándor, Kálmán Sándor, Kovács Károly, Kovács István, Nagy Imréné, Juhos Jánosné, Szilágyi Vincze, Würth Ferenczné, Kovács Mária, Kovács Ilona, Kovács Erzsébet. Később a lelkes megismerte a teljes névsort, mely alapján Erdély Sándor, Kurdy István, Bodor Gergelyné, Mátrai Nándor és Törő Imre is a „beadók” közé tartozott. A Kovács testvérek „mozgósították” az egész családot, támadtak a lemondott presbiterek és az imaház volt tulajdonosa, Szilágyi bácsi is. Kirner írja: „A sok bizonytalanság után végre a lelkes megtudja, hogy merről fúj a szél. A pesti egyházmegyei esperes leküldi nyilatkozattételre a lelkes elmozdítását, kenyerét követelő feljelentő vádakat. [...] Közel 3 évig tart a gyanúsítás.” Végül az ítélet szerint a fent nevezetteket a bíróság arra kötelezte, hogy a már befizetett 350.000 korona költségen felül 5.000.000 korona eljárási költséget fizesse be az egyházmegyei pénztárba. „Panaszlottat” a vádak és következményei alól felmentették. De mindezt majd csak 1926-ban került sor, addig is sok minden történt Alag-Dunakeszin...

Júniusban befejeződtek a hittanórák. A kántortanító úrnak Alagon már 32, Dunakeszin pedig 10 alsós tanulója volt. A Műhelytelepi polgáriban 13-an, ugyanott az elemiben 7-en tanultak protestáns hittant. Ez már 62 tanuló volt! Megmaradt néhány évfárad dolgozat ebből az időből és „Az eddig tanult dicséretet” címszó alatt volt olyan diák, aki 69-et tudott felsorolni sorszáma és címe szerint!

Évfárad dolgozat a polgári iskola első osztályában

Az 1923-as esztendő első feléről az esperesnek küldött számadás szerint a bevétel-kiadás maradványa pozitív, 213 korona 39 fillér volt. Az imaház adás-vétele folytán az állampénztár 100 000 korona adó befizetését írta elő, majd az esperes is jelentkezett 42 428 korona egyházközségi járulék elmaradás 30 napon belüli befizetését kérve. Ezt követte a váci Járásbíróság „mulasztási ítélete”, melyet Lengyel Soma váci váltóügyvéd keresete alapján hoztak. Lengyel úr Szilágyi Vinczét képviselte, akinek Kirner lelkész 50 000 koronával tartozott. Az ítélet szerint az alperes 5% kamatot és 6 745 korona perköltséget is köteles volt befizetni.

Júliusban végre valami megmozdult földbirtok ügyben is! Az újpesti Járásbíróság közölte, hogy gróf Károlyi László mezőgazdasági földbirtokára a megváltási eljárást meghirdeti. A Fót, Rákospalota, Csomád határában fekvő földterületeket csak közérdek alapján fogják felosztani, egyéni jogcím alapján senki sem igényelhet. Az igényekre előzetesen holdanként 4.000 koronát kellett befizetni.

A gróf Csekonic Gyula lovaregyleti elnökhöz intézett lelkesi levélben található először utalás arra, hogy a Lovaregylet 1920 óta 10 hold földbérletet juttatott a Kirner családnak. „[...] azért, hogy református egyházunk ezen szociálista munkás körletben fennállhasson, miszerint hogy a csekély dotációjú lelkesi fizetést, a bérletben való gazdálkodással, egy lelkesi családra nézve tűrhetővé tehessem. [...] azon célból keresem fel méltóságos Gróf Urat, hogy az eddig kapott 10 hold bérletet továbbra is részemre engedélyezni méltóztassék.”

Az ún. „szociálista munkás körlet” kifejezi a gyülekezet összetételének változását. Az augusztusi választási névjegyzék – 93 nevet tartalmaz – már kevesebb tehetős embert, értelmiségi egyháztagot említ. A lelkes elleni támadások miatt ők nem vettek részt az egyház életében, de feltűnnek új nevek és gyakoribbak a kétkezi foglalkozások: szerelő, lovász, hentes, ács, asztalos, pék, vasutas, bognár, kertész, előmunkás, sofőr, szabó, fuvaros, varrónő, rendőr, kocsis, gépész. Az alagi „elit” Robert Adams tréner, Horthy Jenő földbirtokos, Kis János gyógyszerész, Keresztesi Gyula vendéglős, Szemere Kálmán őrnagy, Székely György detektív, Vitályos Imre bankigazgató, Magyar László földbirtokos, Gyórfy Tihamér jegyző és gróf Pejacevich Jánosné képviselték. Területi megoszlás szerint: 70 alagi, 20 dunakeszi és 3 kundházi lakost jegyeztek fel.

1923. szeptember 15-én az alagi községi iskolában új református hitoktató, Halmágyi János kezdte meg szolgálatát. 1923/24-es tanévben összesen 76 református vallású kisgyermek járt hittanra. A MÁV polgári fiúiskolába 19 fő, az elemibe 4 fiú és 5 leány, az alagi községi iskolába 16 fiú és 15 leány, a dunakeszi katolikus iskolába 2 fiú és 6 leány, a kundházi állami iskolába 4 fiú és 5 leány. Közülük 4 fiú és 2 leány konfirmált. Egy szülő nehezményezte gyermeke gyenge előmenetelét és ezért a tisztelettest hibáztatta. Ezt írta: „Továbbá értésemre adta családom még azt is, hogy ha elmegy Önhöz családom valamelyik tagja, mindig a templomba való járás miatt molesztálja őket, hogy miért nem mennek templomba, azért tiszteletes úr, mert nem ériünk reá, ebben minden benn foglaltatik.” A tiszteletes megjegyzése: „Beke Géza atyja Beke Béla I. p.o. tanuló-nak, aki a legrosszabb és legtöbbet mulasztó gyermek a hadikórházi polgári iskolában.”

Október 29-én betöltötték a lemondott presbiterek helyét, majd november 25-én Nagy Ferenc esperes istentisztelet keretében elvégezte a Szemere Kálmán főgondnok és Kirner A. Bertalan által adományozott harang felavatását. *„Délben, egy órakor társasbéd lesz a Pavillonban. Egy teríték ára 10.000 korona”* – áll a meghívóban.

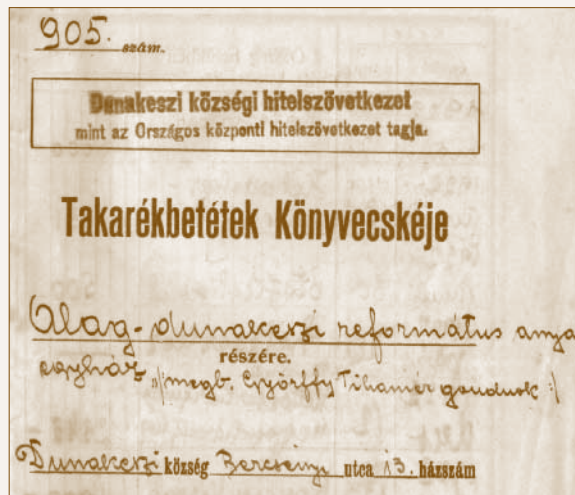
1923. december 28-án összeült a presbitérium. Előterjesztették az 1924. évre szóló költségtervezetet (7 millió korona körüli bevételt és ugyanennyi kiadást terveztek). A személyadót („párbér”) minimálisan egy métermázsza búza egytized részében állapították meg. *„Nők, felpárok nyolc kilogramot, illetőleg a rendes párok háromnegyed részét fizetik személyadóul.”* Az egyházi adó vagyoni, illetve jövedelem után fizetendő: házadó 5-25 kg, telekadó 4 kg, földadó pedig holdanként 8 kg búza ára. A jövedelemadó a havi jövedelem egy nyolcad százalékától fél százalékáig fizetendő. Az egyház és az egyháztagok érdekében az adó *„havonkénti tételekben is megállapíttatik”*. Kimondták, hogy az 1922-ben megállapított és azóta elértéktelenedett lelkészi pótlék (60 000 korona/év) helyett egyik hónapban az eredetileg megállapított 5000 korona, míg a másik hónapban *„egy métermázsza búza folyósíttassék”*. Ezzel lezárták az 1923-as egyházi évet.

1924 – mint az várható volt – az egyházi adó kivetés elleni fellebbezésekkel indult. Öt ilyen fellebbezés van az archívumunkban, de egyértelmű, hogy sokkal többen jelezték, hogy nem tudják kifizetni a kirótt adót. Idézet egy levélből: „*Nagytiszteltető Presbitérium! Alólirott azon kéréssel keresem fel mélyen tisztelt Presbitériumot, miszerint az 1924 évre kivetett egyházi adónak rám eső részét, havi 16 kgr búzát soknak találom. [...] az 1923 évi 200 kgr búzaadót is – melyről csak 1923. dec. 28-án értesültem – soknak tartom, leszállítását utólag kérem, annál is inkább, mert a kivetés idején még nem voltam állandó jellegű alagi lakos. Tisztelettel Csenger Géza.*” A presbitérium (Kirner A. Bertalan, Szemere Kálmán, Vitályos Imre, Nagy Béla, Maracskó Lajos, Szokolai István, Szép Károly, Halmágyi János, Keresztes József, Juhász Ferenc, Varga József, Izmindy János, Horthy Jenő) február elsején hozott döntést a kérelmekről. Több egyházi adózó beadványát méltányolták. Azonban „*Czakó Ferenc, Würrth Ferenc, Váradi Jenő és társai tömeges fellebbezéseiben a presbitérium a felelősség nélkül való gáncsvetés szándékát látja. [...] egyhangúlag, ellenvélemény nélkül, egyszerűen elutasítja. [...] az egyházi adófizetők között izgatás folyt és részben ma is folyik. Adó-nemfizetésre hívták fel az egyháztagokat.*”

Kirner és az egyházi ellenzék között tehát nem csökkent az ellentét, melyet az alábbi irat is jól mutat. „Azon egyháztagok, kik a múlt év május havában ellenem 30 néhány pont alatt vádat emeltek, egyben sürgőnyileg való elmozdításomat kérték a felettes egyházi hatóságomtól, a mellékelt meghívót átoltvasni s aláírni szíveskedjenek; egy-

ben folyó év június 4ikén d.e. 10 órákor az egyházi hivatalos helyiségben – tanúvallomás és kihallgatás végett – megjelenni méltóztassanak. Kirner A. Bertalan egyházalapító lelkész. Alagon, 1924. május hó 26.” Decemberben az egyházközségi bíróság Würth Ferenczet, Czako Ferenczet és Várady Jenőt egyház elleni izgatás vádjával bűnösnek találta és egy esztendőre az egyházból kitiltotta. A Kovács családdal is tovább folytatódott a küzdelem. Az „egyházközségi bíróság Kovács Máriát és Kovács Ilonát az egyházból kirekeszti. Annyi időre, mint a mennyi idő óta (1922. február 26.) folytatják egyházbontó, destruáló üzemleiket.” Az év végén beidézték a Kovács testvéreket, akik a jegyzőkönyv szerint bocsánatot nem kértek, kifogásuk pedig nem volt az ítélet ellen, így további egy esztendőre kirekesztették őket.

Az egyház továbbra is anyagi gondokkal küszködött. A pénztárt, és a betétkönyvet letétbe helyezték, az adóbevétel pedig mindössze 220 000 koronára rúgott, így a befizetés szorgalmazására további méltányossági adócsökkentésekről is döntöttek. Egy jegyzőkönyv szerint azonban voltak pozitív eredmények is, hisz „[...] a lelkész, főgondnok munkája, s nemkülönben Vitályos Imre pénztároskodása alig másfél hónapi ideje alatt 1.800.000 korona, illetőleg beruházásokkal együtt cirka 2.500.000 korona bevételt jelentett a megkárosodott egyház javára”, továbbá „Halmágyi János kántor által az alagi nemes ifjúság közreműködésével rendezett műkedvelő előadás tiszta jövedelméből egyházunknak 115.000 koronát juttatott adományként.” A gyülekezetből többen vállaltak gyűjtést, s a kiadott gyűjtőlapokkal járták a települést, volt, aki külföldi útjára is elvitte az ívet. Így több mint 2 millió korona bevételhez jutott az egyház. Júniusban az egyházközség befizette 100 000 koronás tartozását és a 80 000 korona késedelmi kamatot a Magyar Királyi Állampénztárba. Ám pár héttel ezután kézhez kapták az esperes járuléktartozásokról szóló levelét. A végösszeg 10 millió korona volt. 152 adóhátralékos került feljegyzésre, összesen közel 2 800 kg adóbúzányi tartozással. Köztük voltak a lemondott presbiterek, Szilágyi Vincze, valamint a két angol tréner Adams és Reeves is.

Az egyház közszéhi hitelszövetkezetnél vezetett takarékbetétkönyve

1924 szeptemberének fontos eseménye, hogy Nagy Ferenc esperes „canonica visitatiót” tartott Alagon.

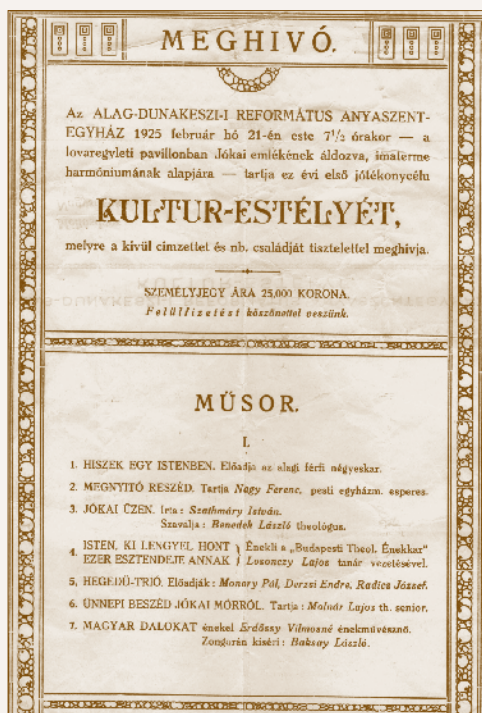
Egy községi „Házbevallási ív” alapján megismerhetjük a gyülekezet ingatlanját: imaterem, egyházi hatóság céljaira szolgáló irodahelyiség, 2 udvari szoba, előszoba, cselédszoba, konyha, kamra, pince, padlás, istálló. Ezekre az évi adó 270 000 korona.

A presbitérium december 2-án köszönetet mondott gróf Pejacevich Jánosnénak, aki 50. házassági évfordulója alkalmá-

ből 500 000 koronát adományozott az egyháznak. „Nemes lelke a Lórántffy Zsuzsannák típusa, kell, hogy mintaképpül szolgáljon az ország nagyasszonyainak” – írja Kirner.

A karácsonyi estélyen 36 hittanos gyermek lépett fel, a legátust Szép Károly presbiter fizette (20 000 korona), az adakozásból 683 500 korona folyt be.

1925 első jelentős eseménye az Alag-Dunakeszi református anyaszentegyház jótékony célú kultúr-estélye volt, melyet február 21-én rendeztek a lovaregyleti Pavilonban. A gyűjtést az imaterem harmóniumának beszerzésére kezdeményezték. A megnyitó beszédet Nagy Ferenc esperes tartotta. Versmondás, énekek, hegedűjáték és színi előadás volt a program. Gyökössy Endre író, a Petőfi-társaság tagja költeményeiből olvasott fel. Végül a himnuszot „unisoló” énekelte a közönség. Az est tiszta bevétele 2 679 200 korona volt. (Viszonyításképp, ekkor egy helyben kézbesítendő levélre 2 000 koronányi bélyeget kellett ragasztani.)

Az 1925. február 21-i kultúr-estély meghívója

Március 27-én az egyház szerződést kötött az új harangozó házaspárral, Szócs Pállal és Kurucz Máriaival.

A megyei „Egyházi Híradó” áprilisi számában először olvashattak a Budapest-környéki reformátusok az Alag-Dunakeszi egyház életéről. „Beköszöntő. Kedves Atyámfiai! Ha Isten segít bennünket, ezen túl havonként legalább egyszer bekopogtatok Hozzátok egyházi híradással. [...] Éneklésünk, mely a ref. istentisztelet egyik fontos alkotó része, bizony nagyon nehezen megy, mivel hogy nincsen orgonánk vagy harmóniumunk. Ezen énekek a programja egy harmónium beszerzése. Az ára azonban 15 millió körül van [...] Kultur estély alkalmával a harmónium-alapra felülfizettek: gróf Apponyi Antal 500.000, Horthy Jenő presbiter 200.000, Szemere Kálmán főgondnok 200.000 és dr. Lakatos László rákoscsabai esperesplébános 50.000 koronát.”

„Versenyistállók növevényei, alkalmazottai az Egyházi Híradót a mai számtól kezdve megkapják azért, hogy az ott alkalmazásban lévő református ifjak, férfiak az egyházi élet felől tájékozódjanak. Hogy milyen szépen összeegyeztethető a sporttal a vallásos élet, mutatja az angolok vallásos élete, Isten és egyház iránti tisztelete. E sorok olvasása közben kegyelettel emlékezhetünk meg a szelídlelkű, vallásos szívű, jónevelő trénerre, néhai Hesp Edére, a református egyház presbiterére. Aki nem csak

megnyerte Istentől munkája nyomán tekintélyes vagyontörőjét, de azt meg is tartotta, sőt hitvesének örökségül hagyta, de egyházáról, Istenéről nem feledkezett meg. Támogatásban, adakozásban, segítségben előljárt.”

Kirner lelkész augusztusban levelet írt az esperesnek és a püspöknek, melyben azt kérte, hogy az anyagi gondok enyhítése érdekében Mogoród leány-egyházközséget csatolják Alag-Dunakeszi egyházközséghez.

Az 1925-ös helyi egyházi adatokat egy, a lipcsei Gusztáv Adolf evangélikus egyesülethez [1832-ben alapított segélyszervezet] segélyért folyamodó Kirner lelkész által kitöltött kérdőívből ismerhetjük meg. Ebben Alagot egyházközségként, Dunakeszit fiókegyházként, Kundházát szórványként nevezi meg. Az egyháztagok létszáma helyben 830, a többi helységben 320 fő. Az egyháztagok hivatalnokok, lovászok, gyári munkások, anyanyelvük magyar. Más felekezetűek száma az egész egyházkör területén 8 000 fő. Tankötelesek száma 427 fő. Református felekezeti iskola nincs. A vegyes házasságok száma 25. A lelkész jövedelme 8 281 000 korona. Az egyház vagyona az imaház, adóssága 25 millió korona. Tavalyi összedóztatás 12 424 630 korona. A segélyt az imaterem berendezéseinek kifizetésére és járulékok befizetésére fordítanak.

Időközben a Magyar Királyi Államvasutak Igazgatósága jelezte, hogy „folytatólagosan megbízta Nagytiszteletű urat az 1925/26. évben is a dunakeszi műhelytelepi elemi iskolába járó protestáns vallású növendékeknek heti 2 órában való hitoktatásával. Minden megtartott óráért 30.000 korona óradíjat fogunk folyósítani. Eddig élvezett utazási kedvezményét továbbra is biztosítjuk.”

A november 5-i presbiteri ülésen Vitályos Imre presbiter (bankigazgató) javasolta, hogy az egyház – tehermentes ingatlanjára – 25-30 millió korona kölcsönt vegyen fel. A kölcsönt az illetéktartozás (8 millió), kölcsöntartozás (6 millió) és egyéb tartozások (2 millió korona) kiegyenlítése érdekében kellene felvenni.

Kirner lelkész november végén kezdte el terjeszteni „szórolapját”, melyen az 1926 januárjától megjelenő kiadványára, az „Alag-Dunakeszi Figyelő”-re hívta fel a figyelmet. Az 1925-ös esztendő a december 30-i presbiteri ülés zárta.

Értesítés – Felhívás!

Alag-Dunakeszi közel 7000 lelket számlál, kik is tisztviselők értelmes iparosok, önálló kisbirtokosok és szorgalmas gyári munkások, érdemesek arra, hogy mindenféle helyi dologról — (u. m. községi, egyházi, gazdasági, ipari megélhetési ügyekről, melyek közvetlenül vagy közvetve érintik) — tájékozódást nyerjenek. — Csaknem egy évtized alatt figyelveim, tapasztalásaim közben, határozott véleményem alakult ki a két község lakosainak foglalkozási ág szerinti érdekeiről, miket egymás szolgálatába állítva, a község fejlődése és jölete ügyében, bőven lehet kamatoztatni. Mivel azonban nincs közöttük semmi kapcsolat, annak megteremtése rendkívül szükséges kellék.

A hiányt, a szükséglet, kívánalmat, óhajt fel kell tárni, köz tudomásra kell adni, hogy közben segíteni is lehessen rajta. A jó, és szép gondolatot közkinccsre kell tennünk. A rosszat, ártalmat, haszontalanit napfényre kell hoznunk. A hazugságot, rágalmat, rágalmozásokat pellengérré állítani, hogy óvakodjanak tőle és ne méltózzanak meg az emberi hiszékeny lelkeket, hogy a község, az egyház békéje, a becsületesek hírneve megőriztessék. A nevezett és elhallgatott dolgok arra készítetnek — hiszem, hogy magasabb közélet szolgál vele — miszerint, ha Isten éltet és engedi, a jövő 1926. év január havától kezdve

„Alag-Dunakeszi Figyelő”

címen egy 4—8 oldalra terjedő újságot indítunk és jelentessék meg. Egyelőre havi megjelenésben, mely, kívánalmak szerint, gyakoribbá válhat. Híveim számára készülő Egyházi Híradó továbbra is megmarad — Szellemi és anyagi támogatást kérek mindazoktól, kiknek Isten megadta azt, amivel diszkeskedhetnek. — Iparos-, kereskedő-, gyárvállalatoknak a hirdetési rovat rendelkezésükre áll, a hirdetési-díj szolgálja részben a megjelenését is. Közérdekű közleményeiket pedig mindazoktól kérem, kiknek egészséges, életrevaló gondolataik a község lakosainak érdekeit szolgálhatják.

Alag, 1925. november 29.

Kirner A. Bertalan
ref. lelkész.

Az Alag-Dunakeszi Figyelő szórolapja

ASZTALOS MIHÁLY Tisztelet a hősöknek

A békés mindennapok

Nagyszüleim, Asztalos József és felesége, László Anna, valamint gyermekeik, Rozália, József, Ferenc és Mihály (ő lett az édesapám) 1914 nyarán szokásos mindennapjaikat éltek. A szülők nagy örömmel várták az ötödik gyermekük születését, aki majd a keresztségben a Katalin nevet kapja. A család gazdálkodásból élt. Az élelmet és az állatok takarmányát megtermelték, a felesleget eladták, ebből tellett az egyéb költségekre. Nagypám esténként fuvar, szántást vagy egyéb adódó munkákat vállalt. A gyerekek, ha csak tehették, vidám játsszással töltötték idejüket, melynek színtere – mivel az udvar a Szent István utcára, és a falu főterére is nyílt – a házuk körüli nagy terület volt. Alkalmanként sok környékbeli gyerek gyűlt össze, hogy megnézze a nagyobb fiúk által vívott lovasharcot. Ez úgy zajlott, hogy egy erős nagyfiú (ló) nyakába ült egy kisebb fiú (lovas), s a lábával szorosan átkulcsolta a derekát. Az ellenfelek karjaikkal összekapaszkodva igyekeztek lerántani egymást a földre. A küzdelmet a lelkesen szurkoló gyerekhad biztatása közepette az nyerte, akinek ez sikerült. A győztes pár nagy megbecsülésnek örvendett.

A nagy háború

A békés egyhangúságot világrengető esemény törte meg, kitört az I. világháború. A Monarchia országaiban nagy felháborodást keltett a trónörökös meggyilkolása. Reváns hangulat uralkodott el az embereken. Azonban, ahogy egyre gyakrabban kézbesítették a katonai behívókat, már másként éltek meg a családok az eseményeket. Mint oly sok dunakeszi férfi, nagypám is megkapta a behívót. Döbbenet és kétségbeesés uralkodott el a családon. Az érintettek azzal vigasztalták magukat, hogy az a pár hónap hamar eltelik, és vége lesz a győztes háborúnak (ez mekkora tévedés volt). Ezért próbálták a bevonuló katonák vidáman tölteni a hátralévő szabad idejüket. De elérkezett a bevonulás napja. Fájdalmas volt a szeretett feleségtől és gyermekektől való búcsúzás. Egyikőjük sem gondolta, hogy nagypám sosem fogja látni az akkor még meg nem született kislányát, Katikát. Nagyanym szomorúan döbbsen rá a valóságra, arra, hogy ezentúl alapvetően meg fog változni az életük, hogy nagyon fog hiányozni az erős férfikéz, mely eddig a szerény, de biztonságos megélhetést biztosította a földművelésből élő családnak. Nem tudhatta, hogy mennyi előre nem látható akadályt kell a későbbiekben leküzdeniük.

Még reménytelenebb volt a bevonuló katonák helyzete, hiszen a fronton a civil élettől teljesen más élethelyzetbe kerültek. Próbáltak alkalmazkodni az igencsak kegyetlen körülményekhez, ám mind gyakrabban hangzott el a támadásra buzdító dal: „*Hallod-e fűjják a kürtöt / Fűjják már a riadót / Azt mondják előre rajta / És rohamra indultak ők*”. A kimerültség, a rossz körülmények, az egyre több bajtárs elvesztése, mind jobban felőrölte életerejüket. A harcok és szuronyrohamok gyakoriságával egyre gyilkosabbá váltak az ütközetek. Elérkezett a végzetes 1914. október 21-i nap, amikor az ellenség többszörös túleréjével szemben már kevésnek bizonyult a halált megvető bátorság. Nagyon sokan halálos sebesülést szenvedtek, köztük nagypám is.

A nehéz sors

Amikor a férje haláláról értesítették nagyanymat és kérték, hogy a kórházban azonosítsa a holttestet, szívfájdító zokogás-

ban tört ki. A szeretett férjét katolikus szertartás szerint temette el a dunakeszi (mai nevén kegyeleti) temetőben. Gyakran ment ki a sírhoz megnyugvásért, vigasztalásért, és lelki békéért imádkozni. A hátralévő életét özvegyen élte le, egyedül nevelte öt gyermekét. Nehéz helyzetén a község azzal segített, hogy a saját terményei eladásakor nem kellett helypénzt fizetnie.

Az idő múlásával felcseperedtek a gyerekek. A legidősebb fiú, József (1907-1966) földműves lett, emellett vásárokból élőállat házhozszállításával is foglalkozott. Az emberek közismert, megbízható, becsületes fuvarosnak tartották. A két fiatalabb fiú, Ferenc (1908-1981) és Mihály (1910-1980) asztalos szakmát tanultak. Ferenc egész munkásságát a MÁV-nál töltötte asztalosként, amit nagy szaktudással végzett. Mihály (ő lett később édesapám) földműveléssel és fuvarozással foglalkozott. Kiváló paradicsomtermelő volt. Az idősebb nővérük, Rozália (1905-1971) férjhez ment egy jó nevű asztalosmesterhez. A húguk, Katalin (1914-1996) egy közismert szabómessterrel kötött házasságot.

Nagyanym, László Anna egy tősgyökeres, nyolcgyerkes dunakeszi családból származott. Egyik ősük neve már az 1770-ben kiadott Urbáriumban is szerepel a 11 egészszelkes (módos) jobbágy között. A nagyanym egyik testvérbátyja, László József dunakeszi bírása volt. Az ő kezdeményezésére emelték 1928-ban az I. világháborús emlékművet. Az emlékművön elhelyezett márványtáblán megemlékeztek a hősi halottakról. Az ott felsoroltak között található nagypám neve is. Hálás szívvel gondolok apai nagyszüleimre, a hősi halott Asztalos József (1882-1914) és feleségére, László Annára (1882-1969), aki özvegyen, áldozatos munkával felnevelte öt gyermekét. Az ő emléküknak ajánlom írásomat.

Nagypám, Asztalos József, mint I. világháborús katoná

KATONA M. ISTVÁN

Alagtól Dunakesziig

Kállay Gyula emlékei

A szüleim Alagon éltek, én is itt születtem 1925-ben. Apám cukrász- és szakácsmester volt. Nyitottak Budapesten, a Mátyás téren egy vendéglőt, ami étterem és kávéház volt két nagy teremmel. A környéken sok zenész cigány lakott, akik ide jártak gyakorolni. Lehettem vagy nyolc éves, amikor már nagy gyönyörűséggel hallgattam őket. Emlékszem, hogy a Liszt-rapszódíát és más klasszikusokat is játszottak. Itt szerettem meg a zenét egy életre. A Madách utcába jártam iskolába, egy padban ültem Járóka Laciival, aki később, a Rajkó Zenekar prímásaként az együttessel bejárta a világot.

Alagon az Árpád utcában laktunk, a közelben volt egy focipálya, sok időt töltöttünk ott. A mostani Mátyás király út helyén akkor hatalmas eperfák voltak, azokat másztuk meg az érett gyümölcsért. Tagja voltam a Budapesti Gyerekszínháznak, nagyobb szerepeket is játszottam. Egy idő után ezt abbahagytam s a szüleim akkor úgy gondolták, hogy zsoké legyek. Tizenhárom éves koromban odaadtak lovásziútnak. Később elkezdtem lovagolni, versenyeken is indultam. Jól ment, sokszor lettem első és jól is kerestem.

Regyer, 1942. november 5.
HADSEREGI GÁTVÉRSÉNY. Össz. 2800 m.
1. Lófióképítő lov: Kállay.

Kállay Gyula győztes lovak nyergében. A felső kép az Alag szomszédságában fekvő egykori káposztásmegyéri lóversenypályán készült 1942 novemberében

Egy lovagló pénz 35 pengő volt, ha nyertem, a dupláját kaptam és még tíz százalék járt a díjból is. Ez jó pénz volt akkor. A Honvéd istálló lovasa voltam. Jó barátságba kerültem Esch Győzővel, de a lovas társasággal nem nagyon jöttem ki, abba is hagytam a lovaglást. Mivel nagyon tetszett a műszerész szakma, elmentem számológép műszerész inasnak. Volt egy nagyon jó barátom, Dobos József, ő már segéd volt, amikor én még inas. Tőle tanultam a szakmát. Egyidős velem, a barátság egy életre megmaradt, még most is tart. Volt egy zenekarunk, én tangó-harmonikán és pisztonon is játszottam. Sokat muzsikáltunk Dunakeszin esküvőkön, mulatságokon. A két település között elég nagy volt a különbség. Dunakeszin inkább mezőgazdaságból éltek az emberek, Alagon pedig a lovasok és tisztviselők laktak szép családi házakban. Dunakeszin a Szalay kocsmája volt a népszerű hely, gyakran zenéltünk ott. Alagon a Pavilonban játszottunk, mely a hétvégeken, táncmulatságokon zsúfolásig megtelt. Itt megkövetelték a rendes öltözéket.

A dunakeszi Szalay kocsmája és az alagi Pavilon

Már javában zajlott a második világháború, amikor a két barát elhatározta, hogy jelentkezik Hunyadi páncélosnak. Nagyon fiatalok voltak, s amikor kérdezték, kinek van gyakorlata a szakács mesterségben, a több jelentkező közül őt választották ki. Ahogy haladt előre a háború, úgy került egyre nyugatabbra. Amerikai fogságba esett, de szerencséjére bekerült egy Magyarországra induló transzportba. Kalandos úton végül hazaérkezett Budapestre, ahol felkereste Kató nővérét, aki Erzsébeten lakott. Kiderült, hogy a szülei is odaköltöztek. A nővére színésznő volt Kőrmenden, s ő is tagja lett a társulatnak. Később tör-

vényt hoztak, hogy csak vizsgázott színészek játszhatnak. A vizsgán ott volt a Pécsi Nemzeti Színház igazgatója, aki leszerződte, ám egy idő után pénz hiányában feloszlott a társulat.

Jóska barátom segítségével sikerült letennem a műszerész szakvizsgát. A hétfőgeken visszajártunk Alagra, mert az itteni lányok szimpatikusabbak voltak, mint a pestiek. Működött Alagon egy működvelő színtársulat, Jóska elhívott egy próbára. Az Obsitos című darabbal (Garay János tréfás, anekdotázó elbeszélő költeménye, a szerk.) készültek, Burger bácsi volt a rendező. Elég amatőr módon mentek a dolgok, így átvettem a rendezést és a táncos-komikus szerepet. A Pavilonban nagy sikerrel adtuk elő. Egy darabig még eljártam a társulathoz, segítettem a készüléskben. Közben megismertem Annuskát (Tulipán Anna, 1928-ban született Dunakeszin), udvaroltam neki, ő volt az első lány az életemben, nagy volt a szerelem. 1948-ban megesküdünk Budapesten, az erzsébetvárosi templomban. Három évig még az akkor Alaggal egyesült Dunakeszin laktunk. 1950-ben megszületett Anikó lányunk. Sokat dolgoztam, mindig későn értem haza, végül sikerült Pestre költözni. Gyuszi fiunk 1955-ben született. Elég nyomorult világ volt a Rákosi rendszerben. Amikor lehetőség nyílt rá, hogy ki lehetett váltani az ipart, belevágtam. Mindig vágytam az önálló érvényesülésre, de hamar kiderült, hogy ez csak egy látszat. Mai szóval élve a magánvállalkozókat az adókkal és egyéb adminisztratív terhekkel hamar lehetetlen helyzetbe hozzák...

Elérkezett 1956 októbere, a forradalom. A Kállay család eldöntötte, hogy elhagyja az országot. Hatéves Anna lányukkal és másfél éves Gyula fiukkal október 26-án nekivágtak a nyitott határnak. Bécsben egy táborba irányították őket, majd onnan továbbindultak, s hajóval átkelve az óceánon Kanadában, Halifax kikötőjében szálltak part-ra, ahonnan Québecbe mentek. Itt kezdődött el új életük. Több, mint fél évszázadot éltek Kanadában. Tanulták a francia nyelvet, s rövidesen műszerészként sikerült elhelyezkedni. Később Torontóba költöztek, ott született meg harmadik gyermekük, Viktor. Itt az angol nyelvet kellett megtanulni. A szerencse mellett erős ambíciója is segítette, hogy többféle sikeres vállalkozása volt. Végül alapított egy gépműhelyt, ahol saját fejlesztésű alkatrészt gyártottak a gyorsabb palackozáshoz. Dolgoztak a Coca Colának, Pepsi Colának is. Felesége a gyermekeket nevelte. Viktor gépészmérnök lett, a lánya férjhez ment egy bankszakemberhez. A zenéhez Gyula fiuk maradt hűséges. Már kiskorában vonzotta a muzsika, hatévesen kezdett orgonán tanulni, majd felnőttként a zenetanítást választotta, s idővel saját zeneiskolát alapított. Az intézményben jelenleg négyszáz növendék tanul tizenhárom tanártól különböző hangszeren. Az egyik lánytanítványa később a felesége lett...

Az eltelt 55 év alatt többször jártunk itthon. A barátaink megmaradtak, volt kikhez hazajárni. Hatvanhárom évesen eladtam a vállalatomat és nyugdíjas lettem. A gyerekeink családot, biztos egzisztenciát teremtettek, négy lány és egy fiú unokánk született, ők már tősgyökeres kanadaiak, mi pedig úgy döntöttünk a feleségemmel, hogy hazajövünk, hiszen magyarok vagyunk. Végül 2010-ben hazaköltöztünk Dunakeszire. Megvet-tük a jelenlegi házat. Kezdtünk eljárni a Nyugdíjas Kiránduló Klubba, ott ismertem meg a klub vezetőjét, Csöpijét. Nagy fáj-dalmamra, feleségem 65 év házasság után eltávozott...

Jó barátságba kerültem Bodrogi Lajossal és feleségével, dr. Domoszlai Erzsikével, a Farkas Ferenc Művészeti Iskola zon-

goratanárnőjével, aki több tehetséges növendéket indított el a művészi pályán. Jóba lettem Farkas Pállal, a művészeti iskola igazgatójával is. Megtudtam, hogy a zeneiskolában és a művelődési központban régi, elavult zongorákon gyakorolnak és koncerteznek. Elhatároztam, hogy segítek szeretett városomnak az-zal, hogy vásárolok egy zongorát a zeneiskolának. Felkerestük a Liszt Ferenc Zongoraszalont, közben megtudtam, hogy az előző évben a zeneiskolásoknak Nyíregyházán megrendezett országos zongoraversenyen Erzsike két növendéke (Ungár Cecília és Bárdos Csenge, a szerk.) korcsoportjában első lett, és többek között a szalontól 50 százalékos vásárlási kedvezményt nyertek. Ekkor eldöntöttem, hogy a zeneiskola mellett a VOKE József Attila Művelődési Központnak is vásárolok egy Feurich márkájú koncertzongorát. Később még vettem zongorát a Radnóti Miklós Gimnáziumnak, pianínót a Bárdos Lajos Általános Iskolának és a Kőrösi Csoma Sándor Általános Iskolának...

A hangszervásárlás mellett már két alkalommal – karácsony előtt – felajánlott 1-1 millió forintot rászoruló családok számára, hogy szebb legyen az ünnepük. A településnek nyújtott példaértékű, önzetlen támogatásért Dunakeszi Város Önkormányzata 2015-ben a Dunakeszi Városért kitüntető címet adományozta Kállay Gyulának.

Nem tudom, ki örült jobban, az intézmények vezetői és munkatársai, az ötven-ötven család, akiknek szebbé tehettem a karácsonyát, vagy én. De azt hiszem, mindannyian örülünk. Amikor kisgyerek voltam, álmodni sem mertem, hogy egyszer olyan helyzetbe kerülök, hogy adhatok valamit a városnak. Olyan országban éltem fél évszázadon át, ahol megtanultam önzetlenül adni. Kilencvenkét évesen sem tudok, nem is akarok megváltozni...

KOLLÁR ALBIN

Három küzdelmes esztendő

Hitvalló iskolánk történetének utolsó három éve

A második világháborús hadműveletek még nem értek véget, amikor – Kocher László főjegyző 18/1945. számú jelentése szerint – 1945. február 26-án 240 gyerek részvételével ismét megindult a tanítás Dunakeszi római katolikus elemi iskolájában.¹ A tanítás megkezdése annak ellenére történt, hogy az iskola súlyos károkat szenvedett a harcok idején.² A háborús körülmények miatt, megfelelő feltételek híján településünkön csak ekkor kezdődött az 1940. évi XX. törvény által elrendelt iskolafejlesztési munka, mely szerint a meglévő hatosztályos népiskolákat nyolcosztályos népiskolákká kell fejleszteni.

A következő, 1945/46-os tanévben 40 diákkal, koedukált ötödikes általános iskolai osztály szerveződött a római katolikus elemi iskolán belül. Ekkor az iskola 8 tantermében 491 diák tanult. A 11 fős tantestületnek négy szerzetesnővér tagja volt. Az iskola igazgatója ekkor Bajnok Géza volt, az intézmény fenntartásával kapcsolatos feladatokat, az iskolaszék elnökeként, Fieszl János esperes-plébános látta el.

Évzáró jelentés a római katolikus iskola 1945/46-os tanévéről

Az 1945/46-os tanévvel küzdelmes három év kezdődött a hitvalló iskolák életében. A kommunista propaganda a vallásos nevelés lejárására törekedett. Egyre másra olyan

rendeletek jelentek meg, amelyek célja az egyházi iskolák ellehetetlenítése volt. A proletárdiktatúrát célul kitűző politikai erők az egységes iskola, egységes oktatás-nevelés, egységes ifjúsági mozgalom erőszakos megteremtésére törekedtek. A háború utáni időszakban a hagyományos ifjúsági szervezetek: az önképzőkörök, a sportkörök, a cserkészlet, a Mária kongregáció folytatták életüket, azonban a baloldali vezetés alatt álló belügyminisztérium adminisztratív intézkedésekkel korlátozta a hitvalló iskolák működését.³ Ennek szellemében már 1946-ban nyugdíjazták a dunakeszi katolikus népiskola igazgatóját, a példás szakmai múlttal bíró Bajnok Gézát.⁴ Az ő munkájának folytatására az egyházmegyei főhatóság – Fieszl János javaslatára – Bottló Vince tanárt nevezte ki.⁵

1946 augusztusában, a különböző jellegű általános iskolák együttműködése jegyében történt a Dunakeszi-alagi társulati koedukált polgári iskola és a katolikus népiskola egyesítése. A polgári iskola az 1945/46-os tanévben már nem indíthatott első osztályt, így ott három évfolyamon folyt a tanítás. Az iskolák egyesítését Fieszl János is támogatta, hisz a népiskola alakuló felső tagozata számára sokat jelentett a polgári iskolai tanításra képezett tanárok szakmai tapasztalata,⁶ ugyanakkor az anyagi gondokkal küzdő polgáriban tanítók is megőrizhették állásukat. A polgári társulati iskolával érkezett tanárok: Schneider Anna, Süttő Artúrné, Tanay Béláné Szász Magdolna, Bottló Vince. A katolikus elemi népiskola új megnevezése katolikus elemi iskola lett. A tanítás ettől az évtől két helyen folyt: a „polgárisok” a János utcai, a katolikus általános iskolások pedig továbbra is a régi, Erzsébet királyné utcai épületben tanultak. Az egyesített két iskolatípus tanárai összhangban működtek, amire biztosíték volt az is, hogy mindkét tantestületnek tagja volt Szakáll László és az a tény is, hogy a János utcai épületben kapott otthont a Pandúr József által már több mint egy évtizede vezetett 834. számú Fráter György Cserkészcsapat. A polgáriban és az elemiben is Delia István volt a hitoktató.

A katolikus és a polgári iskola pecsétje

1 Pest megyei Levéltár, Dunakeszi közigazgatási iratok. V. 1031 D. b. / Kijegyzeteltes: Ágoston András.

2 Dunakeszi Főplébánia Levéltára, Historia Domus, II. 1917- 1971. 69.

3 Mészáros István: *Kimaradt tananyag, Diktatúra és az egyház 1945-1956 I.*, Márton Áron Kiadó, Budapest, 1993. 64-66.

4 Váci Püspöki Levéltár (továbbiakban: VPKL.) Bajnok Géza nyugdíjazása, Schola Dunakeszi, 1945/563.

5 VPKL., Bottló Vince kinevezése, Schola Dunakeszi, 1947/2281.

6 VPKL., Schola Dunakeszi, Kétféle jellegű általános iskolák együttműködése, 1947/9238.

1947 tavaszán a diktatúrára törekvő baloldal kísérletet tett az addig minden iskola tantervében kötelező hitoktatás fakultatívvá nyilvánítására. Ez a kísérlet még sikertelen volt, viszont már nem működhetek a katolikus ifjúsági szervezetek, a katolikus tanítók és tanárok szakmai szövetségei, nem jelenhettek meg a katolikus nevelési szaklapok sem. Nem kaptak kiadási engedélyt a Szent István Társulat tankönyvszerkesztősege megbízásából készített tankönyvek kéziratai.⁷ 1948 nyarán bekövetkezett az elkerülhetetlen, az országgyűlés megszavazta az iskolák államosításáról szóló 1948. évi 33. törvényt. (4885 iskola került ezzel a törvénnyel az állam birtokába, ebből 3148 tartozott a katolikus egyházhoz, beleértve felszerelésüket, berendezésüket is. Hatalmas anyagi érték került minden ellenszolgáltatás nélkül a már proletárdiktatúrává átalakított pártállam birtokába.)⁸

A DUNAKESZI-ALAGI TÁRSULATI KOEDUKÁCIÓS POLGÁRI FIÚ- ÉS LEÁNYISKOLA ÉS A DUNAKESZI-I RÓM. KAT. ÁLTALÁNOS ISKOLA				
ÉVKÖNYVE AZ 1946-47. TANÉVRŐL				
A tanári testület névsora				
A tanár neve, képesítése, alkalmazásának minősége	Szolgálati év		Mely tárgyakat,	
	összes	ennél az intézetnél	Általános V. fiú	Általános V. leány
Bottló Vince ált. polg. isk. és róm. kat. ált. isk. igazgató (világi) Számтан, természettan, rajz, szépirod.	21	1.5		
Schneider Anna ált. polg. isk. tanár. (világi) Számтан, természettan, torna	7	1.5	Számтан 3	Számтан 3
Sütő Artúrné Kugel Irén rendes tanár (világi) Magyar, történelem, földrajz	16	16	Német 3	Német 3
Szász Magdolna ált. polg. isk. tanár (világi) Történelem, földrajz	2	2	Történelem 2	Történelem 2
Szénási Imréné Belső Leona rendes tanár Magyar, történelem, torna	4	4	Magyar 6	Magyar 6 Szabad besz. 1.
Tanay Bélané Nagy Margit rendes tanár Földrajz, természetrajz, torna	8.5	6	Magyar 6 Földrajz 3	Természettan 3 Szabad besz. 1
Váradi M. Aquinata szerzetes nővér, tisztelendő főnöknő		1		Magyar 6 Földrajz 3
Pandúr József kántor-tanító	13	12	Term. 2 rajz 2, Szabad besz. 1, Műhely gy. 3, Gárdy gyak. 3	Rajz 2
Szakáll László tanító	10	8	Ének 2 Torna 2	Ének 2 Torna 2
Dr. Bíró Elemér közs. t. orvos		1		
György M. Leonilla szerzetes, iskolanővér		1		Háztartási. 2
Vereb M. Columba szerzetes, iskolanővér		1		Háztartási. 1
Della István r. kat. lelkész óránod hitoktató		4	Hittan 2	Hittan 2
Balla István ref. lelkész		1	Összevontan	
Giczi Kálmán ág. ev. hitokt.		1	Összevontan	

Az egyesített katolikus és polgári iskola 1946/47-es évkönyve
a tanári kar névsorával

Az egységesített dunakeszi iskola utolsó tanévében még jelentős személyi változások történtek: Bottló Vince igazgató a téli szünidő idején felmondás, bejelentés nélkül elhagyta az iskolát. Igazgatói megbízást a Felvidékről érkezett Hubalik Károly kapott.⁹ A tanév elején érkezett a tantestületbe Vakulya M. Violanta szerzetes nővér. Ő a többi, már korábban itt működő rendtársával (Balogh M. Angyalkával, Gracza M. Editával, György Leonillával, és Várady M. Aquinátával) már csak ebben az évben taníthatott, hiszen a katolikus egyházi főhatóság megtiltotta valamennyi szerzetes tanítónak, tanárnak, óvónőnek az állami intézményekben való tanítást. (A rendelkezés 5000 szerzetesre vonatkozott.) A dunakeszi szerzetes tanítónők közül ketten 1948 őszétől a helyi járműjavító üzem „galván” részlegében helyezkedtek el.¹⁰ A felekezeti alkalmazású pedagógusok túlnyomó többsége állami státusba került. Az 1947/48-as tanévben az iskolát 594 diák látogatta. A 16 tanulócsoportban volt 49-es létszámú is! Az iskola neve 1948 őszétől Állami Általános Iskolára változott, igazgatója Pandúr József. lett.¹¹

Az államosítással az 1948-ig a település és a katolikus egyház által fenntartott több mint száz éves múlttal rendelkező iskola életében új korszak kezdődött. A keresztény szellemi- erkölcsi-lelki értékek alapján működő népiskolából diktatórikus rendszer által irányított, beszűkített célok megvalósításáért működő intézmény jött létre.

DUNAKESZI		Váciudvári esperesi körlet.
KIMUTATÁS		az államosított róm.kat. általános iskoláról.
1. Az intézet neve: Róm.kat. általános iskola.		
2. Az iskola története:		
a./ Építtette: a dunakeszi róm.egyházközség. az építéshez hozzájárult: a polgári község 6.000 forinttal, a Magyar Lovasreggeli: 500 forinttal.		
b./ Az építési költség: 14.500 forint.		
c./ 1897-ben épült.		
d./ Emeltrésház és nagyobb arányú bővítése 1903-ban történt, költsége 36.000 korona volt, részben állami segéllyel és községi hozzájárulással. Külső restaurálása 1948-ban történt 20.000 pengő költséggel.		
e./ Bővítés 36.000 korona, restaurálása 20.000 pengő.		
f./ A restaurálásához a polgári község 8.000 pengőt, a plebánus 12.000 pengőt adott.		
g./ Alapítványai az iskolának nincsenek.		
3. Az iskola leírása:		
a./ Csak a képeslevelű lap az iskola külsőjéről.		
b./ Az iskola egy emeletes 8 nagy teremmel 6X12 méretben, két szoba konyhával lakással egy igazgatói irodával, tantestületi szobával és szertárral.		
4. Felszerelés: a./ Mellekve az átadási jegyzőkönyv.		
b./ Művészettörténeti szempontból értékesek az avaremlékek.		
5. Egyéb megjegyzések:		
Az iskola története nem jelent meg nyomtatásban.		
Dunakeszi, 1948. aug. 24.		
		Ficszl plébános.

Ficszl plébános kimutatása az államosított katolikus iskoláról

7 Mészáros István: A katolikus iskola ezeréves története Magyarországon, Szent István Társulat, Bp., 2000., 290.

8 Mészáros István: Kimaradt tananyag, Diktatúra és az egyház 1945-56., Márton Áron Kiadó, Bp., 1993., 71.

9 VPKL., Bottló Vince távozása, Schola Dunakeszi, 1948/251.

10 Dobrovits István 2017. április 12-i szóbeli közlése.

11 A sokoldalú, mindig derűs, diákjai és nevelőtszéi által szeretett tanár több évtizedes pedagógiai munkájának eredményeit városunk vezető testülete 1989-ben Dunakeszi Város Díszpolgára címmel ismerte el.

KOLLÁR ALBIN

Emlékkép a 90 éve alapított dunakeszi-alagi polgári iskola utolsó tanévéből

Az 1868. évi XXXVIII. törvénycikk rendelkezett a polgári iskolák alapításáról, az iskolatípus feladatairól. A következő évtizedekben nagyvárosainkban sorra jöttek létre ezek az új típusú iskolák.

Dunakeszin, a település műhelytelepi részén, 1919-ben kezdte meg működését az első polgári iskola, amely ötévi működés után, 1924-ben megszűnt. A lélekszámban gyorsan gyarapodó településen nagy igény mutatkozott új polgári iskola létrehozására. Erre, kerekén hetven évvel ezelőtt, 1927-ben került sor. Az intézmény alapítója, tulajdonosa és haláláig, 1930-ig igazgatója Hegyeshalmi Halassy Károly, akinek nem volt anyagi lehetősége önálló iskolaépület létrehozására. Bár a két település polgárai részéről az iskola alapítására nagy igény mutatkozott, erre sem Alag sem Dunakeszi önkormányzata nem szánta el magát, de erkölcsi és anyagi támogatást biztosított az iskola működtetéséhez. Az intézmény huszonegy éves fennállása alatt hat különböző helyre költözött. Legtovább a mai János utcában található, egykori „Bana házban” (ma óvoda) tanulhattak diákjai. A középiskola népszerű volt, hiszen polgári iskolai végzettséggel ipari, kereskedelmi, tanítói, vegyészeti, elektronikai, építészeti, nyomdászati, fogtechnikusi és min ezekhez hasonló pályák felé nyílt továbbtanulási lehetőség. Az első négy tanévben csak fiúk látogathatták az iskolát, de az ötödik tanévtől már koedukált rendszerben folyt az oktatás. A növendékek száma évről évre emelkedett. A tantestület biztosítéka volt a magas színvonalú képzésnek. A diákok az itt szerzett tudásuk, készségeik, élményeik alapján joggal tekinthették alma materüknek a dunakeszi polgárit.

Az iskola a nehéz háborús éveket „túlélte”, azonban a két-típusú általános iskolák egyesítéséről szóló rendelet alapján az 1945/46-os tanévben már nem szerveződött első osztály a polgáriban. 1946 augusztusában újabb nagy változás következett be az intézmény életében: a dunakeszi-alagi társulati koedukált polgári iskola egyesült a katolikus elemi iskolával. Két tanév múltán, 1948. június 16-án törvény született az egyházi iskolák államosí-

tásáról. Ez a döntés jelentette a több száz diák számára az életre való felkészítést nyújtó dunakeszi polgári iskola 21 éves történetének végét. Ugyanakkor a két évtizednyi működés értékeinek gazdagsága személyekben, alkotó emberekben, művészekben, mesterekben öltött testet. Ki ne ismerné Dunakeszin Sajdik Ferenc grafikusművészt, Uhrig Zsigmond festőművészt, Szakáll László tanár urat, városunk díszpolgárát, vagy településünk ősi lakosságának köztisztelőben álló családjait, a Maszárovicsokat, a Szárazokat, a Lászlókat, a Legindieket s a többieket?

A mellékelt kép a dunakeszi polgári iskola utolsó, végzős osztályának diákjairól és a tanáraikról készült. Ezzel a felvétellel emlékezünk a több, mint két évtizeden át erkölcsi-szellemi-lelki értékeket közvetítő jellemformáló „műhelyre”.

A polgári iskola emlékének megidézésében nyújtott segítségéért köszönetet mondok Sajdik Ferencné Könyves Erzsébetnek!

Az iskola 1948-ban végzett tanulóinak valamint tanárainak képe

1. (ülő) sor, jobbról: Kleizner Sarolta, Farkas Vera, Sórédi Magda, Bánfalvi Éva, Zsombóki Magda, Pusztai Márta, Lendvay Anna, Kassai Emma, Holényi Lola, Könyvesi Mária, Serényi Margit, Dubai Jolán, ismeretlen
2. (ülő) sor – tanárok, jobbról: Szénási Imréné (magyar nyelv- és irodalom), Mária Violenta nővér (rajz), Süttö Artúrné (német nyelv), Fieszl János esperes, Tanay Béláné (természettan), Schneider Anna (matematika), Szász Magdolna (történelem)
3. (álló) sor: Hubalik Károly igazgató, Palásti István (tanító), Süttö Ákos, Süttö Nagy László, Veres Pál, Szegedi Imre, Kövesdi Ferenc, Nagy Imre, Belák János, Stoll József, Petrácska Béla, Delia István főtisztelendő (hitoktató), Szakáll László (énektanár)
4. (álló) sor: Mendelényi György, Nagy István, Bartos László, Szlenka Pál, Gonda János, Asztalos Ferenc, László Lőrinc, Rozsnyai József, Gulyás Pál, Szécsényi István

